م. عەلەو .

تۆينلەر

حيكەيەلەر جيينتىغى .

تاتارستان دەولەت نەشريياتى .
قازان، 1928 يىل.

م. عەلەو.

تۆينلەر

حيكەيەلەر جيينتىعى.

تاتارستان دەولەت نەشرىياتى.

قازان، 1928 ييل.

Государственная типография
имени „КАМИЛЬ - ЯКУБ"
Татиздата. Казань. 1928 г.
Сенная ул. 22.
Татглавлит № 1793
Тираж 3 000

تۈينلەر

I.

ئاق ئېدىلكەيلەرنىڭ ئاي كېچكەندە، بىر يىرلادىم ئېشكەك ئېشكەندە،
يىرلاۋ غىنا توكل ئاي يالارساق، ئوزغان ئۆمرلەرنى ئېسكە تۈشكەندە.

خالق يىرى.

ئۆمر دېگەنىڭ ئوزا ئىكەن!...

منه ئەلىنگنە - مۇندان بىر نېچچە يىلغىنا ئىلگىرى هەر ئىككىمىز رابفاكتا ئوقۇي ئىدىك. ئوقۇپ بىتىرىپ ئىشكە ئورناشقاندىن سۇۋاكدا شولاي تانىش كېلىشكىنە بايتاق ۋاقتلار يۈردىك. هەر كۈن دېگەندەي ئۇچراشابىز. بوش ۋاقتلارنى بىرگەرەك ئوزدىرابىز. يە ئول مېنىم يانىما كېلە، ئىچىم بوشىپ كېتسە - ئول ئوزى كېلمەسە، مېن دە ئانىڭ يانىنا بارغالى ئىدىم. ئەللە نېچىك بىر بىرىمىزنى يامان كورە ئىدىك. ئۇچراشا ئالماي قالغان كۈنلەردە مېنىم كوڭلىنىك ئەللە قايسى جېرى كېتىك تومالى تويىلا، ئولدا شولاي سويلى ئىدى.

بىر كۈننى كېچ ئورامدا ئۇچراشدىقدا سويلەشىپ كېتدىك.

- ئەيدە كېنوغا كرەيك! - دىدى. مېنىمدە بوش كۈن، نى ئوچىندىر ئازدىراق ئىچ پوشقان كىبىك تويىلا ئىدى. بىر سوزسىز رىزا بولدىم، كىردىك. كارتىنا قاراغاچ ئىچ پوشو باسلغان تومالى بولدى. كوكىل كوتەرىلىپ كېتكەن كىبىك تويىلدى. ئاندان ئايىرىلىپ كېتەسىم كېلمەي، قاتىرىما قايتىپ يانىرغا تلەمەي ئىدىم.
ئول بىر ئاز قالتىراغان تاۋىش بىلەن سەيرگىنە ئېيتىپ:

غەمىر! - دېدى.

كونەرلاپ يۈزلەپ قارادىم. چرايى ئۆزگەرگەن - جىدىر-لەنگەن. كۆزلەرىدە ئەللە نېمىدى سرلى ئۇنلار ئويغى - قاراڭغىن بولسادا يەنە ئۇنلار مىسكا كورلەنمەيدۇ. ئارايز شاقنى يراق بولسادا يۇرەگىنىك بىلە نەق تىمەكىنلىكىنى مىسكا بىلىنىپ تورا ئىدى. ئاڭلاك يەشول قىيامەدىن مىڭادا يوقىدى بولسا كېرەك، مىن دە:

- نەرسە؟ - دېدىم. ئاۋازىم سەبر يوقىلدى، ئۆز ئاۋازىمنى ئۆزۈم يانىمدىم.

- قېچانغا ھەرلى يولاي ئارابلانىپ يۆرۈيمىز ئىيتندى؟

- نى ئىشلەرگە كېرەك يەسۇئال؟ - دېدىم.

- ئۆز تۇپراقلارىمىزنى ئۆزىمىزدەن يەشەيرىپ يىلاپ كوب يۆردىك بىت ئىيدى. ھېنەر! سەن بۇگۈنئوك مېنىم يانىما كوچىب كېلىرگە تىيىش!

- نى ئۈچۈن ئالاي؟ نى ئۈچۈن سەن مېنىم يانىما توگىل؟

- مېنىم بولمە زورلراقدا، ئوكايراقدا. ھەر ئىككىمىزگە شىكە يۆرىر ئۈچۈن دە ياقىلراق.

ئاڭ سوزى يەتۈرلى ھەم دۇرس ئىيدى. شونداغۇق ئات بالادىدا مېنىم قاتىرگە بارىب، نەرسە - قارانى جىيناشدۇرىب تويلاب ئىككەۋەر قاتىرلىغا كوچۈردىك. ئۆزەمدە شوندا ئورناشىب قالدىم.

بەشىنچىك ئافتالارىغا تولگەن ھانرلاسىز تىمەر كاراۋانى ئىكى كىشى ئۈچۈن تارلراق يەبولدى يەولوون، ئالاي‌دا سىيدى. مېنىم بولمەدە قالىدالا يىياك كوب يولىب، چامادان يەنە يۆرىچىلارى يەنە يوتىلاب يوماس ئىدى. ئىككەۋەر بولمەمىزدە قالىدالا يوق. كاراۋانى تار بولسادا، يەنە ئىكەن. يوقى شەب يولىدى.

ٴىشىدا كورشىلەرى بىلەن ٴوزناق قول بوعچىلارى بار، ٴوزناق ٴاشحانادەگى كوپىدا ھەمىۋ قايناپ تۇرا. بىت ـ قول بوعچا، قالاي چەيلەك بىلەن ھەمىۋ ٴالىپ كىرىپ، بىرگەلەپ چەي ٴىچىدۇك. مۇستەقىل ٴىركىن، ٴوتتۇرعىچە ٴىچكەن ٴىدى.

ٴوزىمىز بىردە كىرەكسىز نەرسىلەردە. بۇلاسىندا كىيىسىن دەيگەن بولۇپ، ٴىشكە بارعانىڭ ٴۇق زاكىسقا كىرىپ يازىلىشىپ چىقتى.

ٴول كۈنى ئەللە نىشلەپ كوكىل گۈل قاتتىر ياعىن قايتىپ تۇردى. باشقا كۈنلەردە ٴۇيگە قايتىپ ٴاشقەي ٴىدىم، ھەممىتىدىن بوشاپ چىقىپ دا ٴاشارعا كىرەمدە، ٴانىدان ٴىيىدەشلەرنىڭ بىرەرسى بىلەن ٴانىدا ـ مۇندا كىيتە تۇرعان ٴىدىم. ٴول كۈنى ٴالاي بولمادى. ٴىشتەن بوشانىمان تۇمان بولماپ دا ياكا قاتتىرعا ٴاشقىدىم. ٴىسكەندەر قايتقان، مىنى كۈتىپ ٴوتىرا ٴىدى. بىرگەلەپ بارىپ ٴاشادىق. ٴانىدان تاعى ٴۇيگە ٴوزىمىزگە قايتتىق. ٴىيىدەشلەرنىڭ بىلىك كوبىنىسى كىلىپ عائىلە تۇرمىشى بىلەن قوتلاعان بولدىلار. بىزنىڭ ٴۇچۈن سەپەردە، قىزىق دا، كوكىلىدە ٴىدى. ٴالايدا ٴوزىمىزدە تىرەن مەعنەلى قۇتلاۋلار ٴىشىتىلگەن ئەللە نىمدى زور ٴوزگەرىش سەزمەدىك. مۇڭكارچى ٴايىمىم بولمىلەردە يەنە ٴىدىك. ھەزىر ٴىكى ٴىيىدەش بىرگە تۇرا باشلادىق. ٴايىرما ھىچ ۇلعىدا. بىزنىڭ ھۇ ٴىشىمىز بىلىك تابىعى تۇگەنى ھوۋك؟ ٴايىمىم ـ ٴايىمىم يەشەۋنىڭ ٴۇگايىسز ياقلارى بىلىك كوب بىيت! ٴولكەنىڭ يالعىز يەشەرگە ٴۇيى كىلەچەك بولسا ٴاقىلدان يازارسىڭ جولەر!

تىلەك ٴەتىي بىلەن ٴۇرنىگە ھات يازعاندا بىر ٴاز ٴايىلىپ قالدىم.

— كىيەۋگە چىقتىم! ـ دەپ يازعان ٴىدىم، ٴۇشىمادى.

— كىيەۋگە چىقارعا، مەنى قورقىتامىنى؟ ـ دىيدىم.

— تۈرمشقا چقدم - دیسەم، بیگئرەك مېشچەنلەرچە بولا.

— بر ئېبدەش بلەن برگەلەب تۈرا باشلادق - دیب یازسام، ئاڭلامالار، ئۆزئ شېكللئ بر قز یانئنا یاگا فاتیرغا كوچكەن ئېكەن دیب ئویلارلار. بایتاق ئویلاغاندان سوڭ:

— ئۆزئمە ئوخشاغان بر یگت بلەن برگە قوشئلب عائىلە تۈزئدك. قزئعز حەزر عائىلە كشئسئ بولدئ ئېندئ. كییەوئگز ئېسكەندەر ئاتلئ. بر زاۋوتدا زافكوم سېكرېتارئ بولب ئشلی - دیب یازدم. «عائىلە» بلەن «كییەو» سوزئدەن، تلەمەمدە قوتلا ئالمادم. ئۆزگەرش یوق دیسەمدە بار ئېكەن شول! بزئ قوتلاوچئ ئېبدەشلەر بۈتنلەی ئوك حاقسز توگللەر ئېكەن!..

ئەللە نیچەتلئ عومرئبز ئەرەم ئوزغان ئېكەن!...

یالعز چاعندا ئەللە نیدە بر تورئ كیلگەن بوش - یال ئېنو كۈنن ئوزدئرا ئالمېچا جان چعا تۈرعان ئېدئ. قابرعالار ئاورتا باشلاعاچ قنا ئورندان تۈراسالدا، شوندان سوڭ ئوزگنئ قایداقویارعابلمیسك. كلوبئ، كوتبخانەسئ، تیياتر - كینوسئ - برسئدە قالمئ. ئېبدەشلەرگناك ئەللە نیچەسندە بولاسك، یوق - بار نەرسە بلەن واقت ئوزدئررعا ئازابلانامك. سەعەتئ ئای، كۈنئ یل حەتلئ تۈبئلا. كۈز بولسا قشئ جینكئرب بوامئ، قش كرسە یازئ ساعئنب سارعایامك. كۈنلەر ئەیلەرناك تەمبیح تویەمەسئ توسلئ كورئنەلەر، شۆمارب یالتئراب بتكەنلەر. ئوزغانلارئدا، ئالداعئلارئدا بر ئوك یبكە تزاگەنلەردە ئەیلەنب كیلب توتاشالار.

حەزر بردە ئالای توگل. بر یگت:

– مېن ئۆيلەنگەچ تۈن قىسقا بولدى، دېپ ئەيتكەن ئېكەن – دېپ سۆيلىلەر ئىدى. ھەزىر بىزگەدە نەق شۇلاي. كۈندە جىنەمى، تۈندە قىسقا. يال ئىنو كۆنلەرن دورت كوز بىلەن كۆتىپ ئالابىز.

– بۆگىنگى كۈن بىزنىڭكى! – دېپ ئەيتىپ ئۆلگرمىساك. ئوزبدا كىنكەن بولا. ئالىنگنە كۆز ئىدى، مەنە ھەزىر ياز، ماتور جەيدە كوز ئالدىندا تۇرا. قشنى كورمىچە قاللىم، بۆننلەي بولماعان تۈعالى. جەيىندە شولاي بولر. يالعزتۆروچىلار قشنى ئوزدىرا ئالمىچا ئازابلانىب، ئاراعا كىلىب قسلعان يازعا ئاچولانالاردر، جەيىنى جىنكىرە ئالمىچا ئىننىڭگەلەردر. ئە، مىن جەيگە چىقماس بۆرن ئانىك سىزلمىچە ئوزب كىتوونلەن قورقام. ئشلەر بۆلاي بارسا عۆمرك ئوزعانندا سىزمىچە قالرسك!..

بەھت دىگەن نەرسەلەرى شوشىمى ئىكەن ئەللە؟...

بو بىر مىنىم ئۆچىن گنە ئالاي توگل. ئىسكەندەردە شولاي، دى. ئالداعى يال ئىنو كۆنى جىنكەچ ئشلىسى ئشلەرنىبزگە بىرگەلەب پلان قۆرابز. ئە شول كۆن جىتسە پلانلارنىبزنك دورتدەن بىرن گنەدە ئوتى ئالمىبز. قش جىنكەچ ئەللە نىلەر ئشلەمەكچى ئىدك، بىرسىندە ئشلەنمەدى. ھەير، ئازراق تىمر ئاياقداشوعانبز، چاكعمدا يۆرگەنبز ئىكەن. فەننى ماركسىزم نازارىيەسن بىرگەلەب تاعن بىر قات ئوتەربز دىگەن ئىدك، ئول ئوتەلمىچە قالدى.

– جەيگى ئوتپسكەننى بىرگەرەك ئالربزدا، بىرەر ئاولعا بارب يات، كرەستىيەننك ھەزرگى تۆرمشنا نىپناك نى رەوشدە يۆعنتى ياساعانن ئۆيرەنربز – دى، ئىسكەندەر. مەنە جەي جىيەر، ئانىدا ئەللە نىشلەب يۆرب ئوزدرربز. بورنعا ئازعنا

چەچەك ئيسلەرى كرب قالسا قالر. ئيسكەندەر تلەگەن ئشنى بولدرا ئالمابز.

— واقت ئەللە نەرسە بلەن گنە يوزب كيتە شوندا، كۆن ئۇتكەرب يولەى — دى ئيسكەندەر — بۆآن عوەمرلبز شوشللاى جيگل هەم تيز يوزب كيتسە، تۆرمش ئاورلقلارى كوردك، ديب ئەيتە ئالماس ئيدك، دى.

ياكاعنا برگە تۆرا باشلاعان چاعبز ئيدى ئەلى. ئيسكەندەرنك بر جيبنلشقا باراسى بار ئيدى. يۆل تاشاعاچدا شوندا كيندى. مين يشول يالعزلقدان فايدالانب ئوزمنك ئچكى كوامەكلەرمنى، سۆلگى، ياولقلارمنى يووب ئالرعا ئويلادم. ئۆس — باش قارالعان ئيدى. ئيسكەندەر قايتقانچى يووب ئالدم. تاكعا حەزانى كيبدلەر. يال ئيتو كۆنى ئيدى. ئرتەئوك تۆردمدا، كورشلەردەن ئوتوك ئالب ئوتوكلەب ئچكى كيبەلەرمنى ئالاماشدردم.

— ياحشى، ئيسكە تۆشردك ئدلى قەمەر — ديدى ئيسكەندەر — مينمدە ئۆس — باش قارالعان ئيكەن، ئالماشدريم ئەلى.

— ئاق كيبملەرك بارمى يسۆلا؟ — ديدم.

— نيلك، مين مينكلەرنى بوماد كمنى؟ —

نى ديب ئەيترگەدە بامەدم. يۆل مينم ئيسكەدە كيامەگەن ئيدى. ئوزى يودرنو چاراسن كورمەگەن، مينكا ئشانعان كورەلك. ئيسكەرگەن بولسام بياگنلى بر رەتدەن يوعان بولر ئيدم. نيك ئيسنمە كيلسن اە!

— سينكلەرنى يووو حدترنمە كيامەگەن — ديدم.

ميشچدنلاك ئاوترووى بلەن ئاوتروچى برەو بولساە، مۆنك ئۆچن دۆنيا قوبارعان يولر ئيدى. يۆل هيچ بر سوز ئەيتمەدى،

ھەتتا قاشنعنادا جيبرمادى. مينم بر داكلاد ئەزرليسم بار ئيدى. شوگا ئوتردم. ئيسكەندەر كورشلەردەن يالغاش سوراب ئالب، ئاشخانەدەن يلى سو كرتب ئوزنڭ كولمەكلەرن يووارغا كرشدى. ئوز ئشم ئاراسندان ئاگاردا كوز سالب ئالام. مسكنكەينڭ بردە قولى يابشمى شول! كوچەنە، ئازابلانا، ماگەايندان بورچك - دورچك تير ئاغا، بردە كيرەكمەگەنگە سابن ئيزرەنە، قوللارن سويب بتردى. يورەگم چدامادى، قرغانلم. ئوز ئشمنى قويب تورب، ھەزرنڭ ئچندە ئازاك كرن يووب بيردم. شايارب قنا:

- ئەي سويەللى قول كامونيس، ديم - كردە يووا بامسك، ئە ئوزگنى مينم بلەن تيگز سانيسك! . . .

- بلمەسەنى - دي - ئول كيمچنلك توگل بيت! بز ئوزبز خاتنلار بلەن تيگزلەنرگە ئازابلانميبز، بەلكى خاتنلارنى ئوزبز بلەن تيگزلەرگە ترشابز ئيچ! . . .

بيلگنلى شولاي. مين ئول سوزنى يورى، عمار ئوچن گنە ئەيتكەن ئيدم. يگت سنانمادى. سوزدەگنە توگل، بەلكى تورمشنڭ ئياك كچكنە مەسئەلەسندە ەچن كامونيس ئيكەن.

بز كر بلەن چووالب يورگەن ئارادا كوبدا قاينتغان سو بتب قويغان. شوگا كورە ئول كوننى ئيرتەنگى چەيسز قالدق. ئاشاب قاينتقاندان سوڭ ئازك كيبب ئولگرگەن كولمەكلەرن ئوتوكلەب بيرب ئوس - باشن ئالشترتيم ديگەن ئيدم، كورشلەرنڭ ئوتوكلەرى بوشامادى. شول سەبەبلى ئاگا ئول كوننى ئوس - باش ئالماشتررغا تورى كيلمەدى. مين بو حەلگە بر ئاز ئوكاينزلاندم.

- گل كيرەك بولا تورغان ئەيبر. بولماسا ئوزبزگە ئوتوك ئالرغا كيرەك، بەيەمى ئەللە نى توگلدر ئەلى - ديدم.

— ئالغا كېرەك ،شول! — دېدى ئىسكەندەر، بىر پرېيوس ساق نەرسە ئالودا زارار ئەمەس ئىدى. مەنە بۈگۈنكى شەكلى چەيسىز قالودا ئوكايسىز بولا. قايچاغىدا كېچلەرنى ئوتتۇرا تۇرغاچ قارنى ئاچىپ كېتە، بىرەر يىلى ئەيىر قايقالىسى كېلە. ،شۇل چاغدا نەبەغەلەن قوۋارىب ئالار ئىدىك.

مېن قارشى كېلمەدىم. ئۈش ھاۋى ئالغاچ دا ئونوك بىلەن پرېيوس ھەم گۈل كىشى ئېشىنگەنە بارو ئوكايسىز دىب بىر ياشاش كىسەگىدە ئالدىق. ھەزر كىرنىۋاقتىندا ،يىروب، ئۆزۈم ئۈچۈندە، ئىسكەندەر ئۈچۈندە ئالماشقا دىگەن ئۈس - باشنى ئىلكىدەن ئوك ئەزرلەب قويام. تولەگەن ئاقچا ئەرەم كېتمەدى، ئوتوگنەدە، ياشىنادا كېلەنىم. كورشىلەرنىڭدە قايىرسى قايىلانا. ئۆزۈك گۈل ،يۈمش ئالب تۇرغان كىشىگە بىرەر نەرسە بىلەن ،يۈمش قايتارا ئالساك كۆڭلگە رەھەت بولا. پرېيوسدا ئىشكەئاشدى. ھەزر كېچلەرن تۈرى - سارى كېمىرب ،ئوتۇرمىز. ساقلاق ئۈچۈن سۈت، كوكەي، ماي، بەرەككى — سوغان، ،بۈرچ — ،تۈز شەكللى ئەيىرلەرىمىز گۈل ،بولب تۇرا. ھەر كۈندى كېچ بىرەر نەرسە قىزدىرب ئاشىمىز. بولمەگەدە تەملى ئىس چىغا، تاماقدا توق بولا. ئىسكەندەرگە رەھمەت ئەيتەم.

— قايدان ئىسكە تۈشىردى ئەلى ،بو پرېيوس ئالونى!...

ھەزر باشقا واق — تۈيەك ئەيىرلەرىمىزدە بار. كېرەك بولغان قەدەرلىسىن ئاقىرنلاب ئالب تۇرابىز. كىشىگە يا ئىنچىبىز بىتب بارا ئىندى. ئويلاب قاراساڭ بارلىسىدا كېرەك ئىكەن ،شول! قورغالمىغا بىر ئورنىداغىنا تۇرغاچ بۈتىن كېرەك - ياراغ ئۆز كىشىنىكى بولسا ئوكاي بولا ئىكەن!

بىزنىڭ بولاي چايلانغاننى ئىبدەشلەرنىڭدە قايسىبىرەۋلەرى سىزب ئالدى. ھەر كۈن دىب ئەيتىرالىك، يەمىكا، يە ئىسكەندەرگە ئىيەرب بىرەر كىشى كېلمىچە قالمى.

ـ قايدا، قارن ئاچ كيتدى. هيچ قايدا ئاشارها تاپالمادىم. عائيله بلەن تۇرعاچ هوزده برەر ئەيبر بولمى قالماس ئەلى ـ ديگەن بولوب، ئاشاو ئۈچۈن تۈبەب كيلوچىلەرده بر ئالى باشلادى.

بىلگىنى، بزنك هەزينە قۇرى توگل، نەرسە بولسادا تاپىلا. پربومنى ئوكرتەبزده، برەر نەرسە ئەمەللەب ئاشيبز. ئۈمت بلەن كيلگەن ئيبلەشلەرنى ئاچ كيلش جيبەرو بوق. ئشن كومەكلەب، ئومە بلەن ئشليبز. قوللارى يابشماسادا ئيرلەر هەممە ئشكە بولنشالار، يوكنى بر ميكاعنا ئۈستەرەرگە تورى كيلەى.

«عائيلە» ديگەن موزدەن قاچارعا ترشساقدا، ئانك ئوزندەن، تۇرمۇشندان قاچارعا تورى كيلمەيدى. نيگز هەم ئيركلى نيگزگە قۇرلعان بىچن ـ بىچن عائيلە تۇرمۇشى بلەن يەشى باشلادق.

تاعن ئيكى ئورندق ئالدق. ئيرته بلەن يوقندان ئوياتر ئۈچۈن بىر بوديلنيك بونەتدك. كاراواتنى كيكترەككە ئالماشدردق.

ئاولدان بر ئاپام كيلب برەر ئاتنا چاماسى قوناق بولب كينكەن ئيدى. باشداراق بزنك هەممە نەرسەبزدەن برەر عەيب تاپب يوردى.

ـ كيبم ـ سالەلارنەزنى نلەمە قايدا ئاوناتب يورتەمز. نەرسە ـ قاراعزنى تورنلى توتەبسز، نەرەم بولب بتەلەر، تورن ـ جيرنگزنك تۇرنشندان ئويالراق، يانارعا چيرەنرلك ـ ديب بزنى تەرتيبكە ئوندەسەدە، باشداراق مەعنە چقمادى. ئانك سوزلەرنەقاراب بوتن بوش واقتنكنى چوپرەك ـ چاپراق ئارندان يورب، چەنچكى ـ پچاق، تەريلكە ـ قاشق ئورناشترب

ئۈزدرماسلك بيت ئاخرى! ئاندى ئاپابلار سوزى بلەن يۇرسەك
مىشچەنلەشىپ كېتووكدە بىلك تىز. بىلگىلى، بز ئانك سوزلەرىنە
قولاي سالمادق... بزنك يۇرش-تۇرشقا قاراپ تۇرغاندا،
مسكن بىچدى ئالماغان كورەمك.

بز ئۇيلە بوغندا ئىدەنى ھەيبەتلەپ يووپ چقارغان.
بلنردان بيرلى قول- ئاپاق تيەگەن نەرەزەلەرنى سۇرتكەن.
ئەللە قايدان قاداق بلەن چوكچ تاپب ئالب ئۈستيناڭ تۈرلۈ
جىرىنە قاداقلار قاققالاپ ئاپاق ئاستندا ئاوناپ يۈرى تۇرغان
ئەيبلەرنىزنك ھەر برسىنە ئايرم ئورن ئەزرلەپ ئورناشترغان.
ئيشك يانىندكى بوشلققا رەتلەن بر نىچە قاداقنى تىگزلەپ
قاققاندا، ئارنق كيىملەرنىزنك ھەممەسن شوئندا ئلب ئۇستندەن
ئاق جەينە بلەن قورشاپ قويغان. ساوت- سابالارنىزنى
تۈرلۈسن تۈرلۈ جىرگە كيلشلى ئيتب ئورناشترغان. مىنم
كەرزىندە يۇرى تۇرغان كوزگنى ئالب، سۈرتپ، ئسپايلاپ
ئۈستەلگە باسترغان.

قايتپ كرسەم، بولمەبز نانماسلق تۇسكە كرگەن. قورچاق
ئۈينى كوك ئۈيناب كيندى. ئەيتر ەگلە يلمايب كۈلب تۇرا.
- ئيندى- دى ئاپام- منە بو ئالمالارگنىغنا بر ئاز
رەتلىسى بار، دى. ئورن- جىرنى- قايشلاب بتكەن يورەغان
بلەن تۇزغان منەر تشلارن كورسەنە. مىن ئانك بو سوزلەرن
ئيلتيپاتزغنا ئۈزدۈرغا تالەگەن ئيلمدە، ئاكا ئيسكەندەر
قوشلدى:

- كاممونيسلارنڭ ئۇس- باشلارى ئالاما، تۇرمشلارى
پچىراق- بەمسز ھەم كيلبەتسز بولرغا تيىش دىگەن سوز
بر جىردەدە يوق بيت! دى. ئۈستەولنە ئيبلەش ئتروتسكيناك،

شۇنىڭ تۇرقىدا ئېيتقان قايسىبىر سۆزلەرنى دەلىل ئېلىپ كەلتۈردى ھەم:

–قولدىن كېلە ئىكەن، نېمە ئۈچۈن ماتور ئېلىپ تۇرمايمەن؟– دېدى.

شۇ چاغدا كىتاب كۆرگەن بىر ئىدارىدە شۇ ئوق پىكىرنى ياقلىدى. بىلگىنى، مېنىڭدە ئارتۇق سۆز كۆرسىتىپ تۇرا ئالمادىم، پىكىرلەرنى بىرلەشتۈردۈق. ئەرتىسىگىچە ئۈچ كاراۋاتقا كىروژىۋالنى جەمئى ئالدىم. بىر كۆرشىنىڭ ماشىنىسى بىلەن قايىلالايمەن مىندەرلەرگە ياغاچ تىشلار تىكتىم. ھەر ئىككىمىزدە ئەللە قايچان بىرلى چىقىپ كېلىۋاتقان رەسىملەرنى ئەسكە ئېلىپ ماتورلاپ ئىشلىتىشنى ئويلىدۇق. ھەر جايدا كىچىك ئۆرمەكچى قۇۋۋالارنى ئاپام چىقىپ بەرگەن ئىدى ئىدى. بولمىسا تاغدا ماتورلاپ كېلىدى. بىر ياغاچ ئۈستەل ئالىپ ئىسكىنىشك يانىدا، سائەت-سالا قويۇپ تۇتارغا كۆچۈردۈق. ئىسكىرەككە بولسادا بىر كامود كىسەگى ئالدۇق. يوغىسا ۋاي-تۇيۇق ئەيىبلەرنى قويۇپ تۇتارغا ئورنىمىز يوق ئىدى. يادىشى بولدى. بەھەسىدە ئەللە نېمە تۇرمۇش ئىكەن. بۇ پىكرىمدە ئاپام بىردى. ئاكا رەھمەت ئېيتىمەن.

ئۇ ئۆزى بىزدىن كېيىنرەك، بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزدا ئازراق ئىزى قالدى. ئۆيگە ئۇ قويۇپ كەتكەن تەرتىپنى، بولمىغاندا ئۇ بېرىپ كەتكەن تۇسنى جويمادۇق، بۇزمادۇق. تۇرمۇشىمىزنى ئۇ سالغان ئىز بىلەن ئالىپ باردۇق. باشتا بۇ ئاغا مېشچانلىقىدەك بولا دېيىپ قورققانىدىن ئىكەن. تۇرمۇشنىڭ تەرتىپلىك، ئورۇن-جايلىق پاك، بولمىغاندا چىنلاپ كۆڭۈللۈك بولا، كۆز ئالدىمغا ياقتۇرۇپ تۇرا ئىكەن.

ئۇيقۇ بىلەن ئويغاقلىققا ئاۋچا بىرەك كۆپ كېتە ئىدى.
ھەر كۈنىمە ئالىتمىك، بىرىنچى كېيىۋدە ئۆلۈك ئۆكچەسى بىلەن باشنى
تېشىلىپ چىقا، ياماۋ سالىپ قارى ئىدىمدە، ئاياقنى ئاۋرىنىدىرا
ئىدى. شۇلاي ئىتىپ، كۆپ بولسا ئىككى قات كېيىلگەن ئۇيقۇلارنى
تاشلاپ ياتاتىن ئالا ئىدىك. ئاپام شۇلارنى تۈپچۈرگە ئۇيۇرەتتى.
ھەر ئۇيقۇلارنىڭ، ئۆكچەلىرىنە ئاماچ قاشىق قويىپ، تۈپچى بىلەم.
تۈپچىنەتىدان، سوۋك بالىتلارنى بىلەن يۈزلەرنى تۈزسا - تۈزا،
ئۆكچە بىلەن باش تېشامى.

ئۇس - باشنى بۈتۈن، تۈتۈ مەسىلەسى ھەرگى كۈنلە
بىر ئاز ئويلانىدۇرا. ئەزرنى ئالساك بىردەن ئۇلاچەۋ، تۈرى كىيىمرو
چىتىن، ئىككىچىلدەن بىرەك چىدامسىز بولا تەكرۇرسەك ئارىنىدان
بۈرۈپ ئەللە نېچەنلى ۋاقت قالا، قېيمەتكىدە تۈشە. بىر ماشىنام
بولسا ئۆزۈم ئەمەللى ئالىر ئىدىم ئەلى.

ئەللە قولىدىنغىنا بولسادا، بىر ماشىنىدا ئالىپ جىبەرەمسى
ئىدى؟ . . .

بىر كۈن رايۇنكىدا ئۆزلىرى بىلەن بىرگە ئوقىغان بىر ئىبلەششىز
كېلدى. تۈل ھەزر ئاۋلىدا، بىر ۋۈاس تۈبەگىندە تۈشلى. بىزنىڭ
بولمەگە كىرگەچ بىرەك مەغىنەلى ئىتىپ باشىن چايقاپ تۇردىدا،
بۆرمالاپ - بۆرمالاپ سىزغىرىپ ئالدى. بىز ئەجەبسىنەدىك.
ئادەتتە تۈل شۇلاي ئىتىپ ئىككى ئورنىدا سىزغىرا - يە بىرەك
ئەجەبلىنسە، ياكى بىرەك كەيپنى كېلسە. بىزدە ئەجەبلىنرلىك بىر
نەرسەدە يوق. بىزنىڭ مانۇر تۈرمىش قۈرا ئالوۋىزغا كەيپنى
كېلگە تەتر دېپ ئويلادىق.

رەھەتلىنىپ سىرلەنىپ چەي ئىچكەچ ئۆز تۈرمىشىن سۈراشا
باشلادىق.

— ئۇيلىنمەدگەنى ئەلى، ئەزىزىم؟ — دېدىم.

— نېگە ئويلىنىم، كىمگە ئويلەنىم؟ — دى.

— بۇرمە بۇلاي واقت ئەرەم ئېتىپ! . . . توتدا ئويلەن برەرلسەڭئە، بتكەنمەدى؟ — دېدى ئېسكەندەر.

— مېشچەنكەگە ئويلەنىپ ئۆزىم مېشچەنلەشە ئالمېيم بېت ئېيتدى، مۆزى ئەيتىپدە تۇراسى يوق. كاممونىسكا ئويلەنگەن ئېيدەشلەرنىڭ ھەلىدە كورب تۇرابز — دى.

ئول شوشى سوزنى ئەيتكەندە نى ئوچەندر بىرىك مەعنەلى ئېيتپ مېڭا قاراپ قويدى. تىل تۆبندە ئەللە نەرسە يەشىرنگەن كوك تۇيلدى.

— كاممونىسكا ئويلەنگەن كىشلەرگە نى بولغان؟ — دېدىم.

— ناغن نەرسە كېرەك؟ — دېدى عەزىز. ئەنە كامود، ئەنە ئانىڭ ئۈستندە ماتور كوزگى. ئۆزافلامېچا ئانىڭ يانىدا پودرا ساوتلارىدا بولار. ئەنە كرۋاۋالى جەيمە يابقان كاراوات. كوب واقت ئوتمەس، شوندى ئوق كاراوات ئېكەو كېرەك بولار. بولەگز ھەزر ئوك تارلىق ئېتە باشلاغان. كېرەك ئەيبەر-لەرنى تاغندا ئالغالاساغز، ئايدرم فاتىرغا چقمېچا بولماس: برنچى ماي بەيرەمىندە چەكچەك پىشىررسز. ئاندان سۆڭ ئورازا بەيرەمىدە پشىرە باشلارسز. تەملى نەرسە بيت، ئەول چەكچەك!.. مېن بۇلارنىڭ برسىدە نلەمەيم. چۈنكى ئالار ھەم-ھەمەيدە مېشچەنلىككە ئالب بارا تورغان نەرسەلەر. شونىڭ ئۈچۈن مېن ئويلەنمەيم.

— مېن تۇرمشدان ئارتدا قالغانلىك عەزىز — دېدىم — مېن 20 نچى يىل بلەن يەشىسەلىك ئېكەن...

— بولسا بولار — دى — ئەگەر تورمش ئوزى شوشى ئۈينچەقلارنى تلى ئېكەن، عائىلە تۇرمشنى توب — توري

مېھماندارلىققا ئېلىپ دېگەن سۆز بولا. مېن ھەر يول تۇرمۇشتان يىراق بولغانىدىم.

— ھاراب ئېكەن ھوا! — دېپ ئويلاپ ئالدىم. ئەگەر مېنىم ئاغام قاتىق قويىپ ئۆيىڭ تۈپچەنانىنى باسسە، بۇزنىلەي قول سالمەر ئىدى.

مەسكىن بۇزنىلەي چانادان تۈپتە قالغان ئىكەن، ئانىڭ تورلىمىدا ئىكەندەردە ،شۇل ئوق فىكردە.

— ئەگەر ئائىلە تۇرمۇشنىڭ رەھەتى، ئۆزىڭ بىلەن بىر فىكردە بولغان بىر ئىبىدەش بىلەن بىرلىكتە تۇرمۇش تۈزگەندەن ھەمۇڭ ئىبرىكىلەپ جەمائەت ئىشى ئىشلەۋىنىڭ تەمىن باسسە ئىدى- دى ئېيتكەنلەر — ئەزىزدە تىزكرەك ئۆزىڭگە بىر ئىبىدەش تاپىپ چىقىن قارار ئىبىدى — دى.

جىملاپدا كۆڭلۈم ھەم رەھەت ،شۇل.

باندا ئۆزمنىڭ قايدا ئىشلەگەنلىگىمنى ئەيتەگەن ئىدىم بوئى. مېن مەئارىپ ئىشچىلەرى سايۇزىنىڭ ئاك — بلم بولىن- گەندە ئىشلىم. ئىبىدەشلەر مېنىم ئۆلگرلىككە، شاد كۆڭلۈم، سالقىن قانلى بولۇۋدىما. رەھەتلەنىپ، جەينلىپ، ئۆز ئىشىمە بېرىلىپ ئىشلى ئالوۋدىما سەۋقالىلار. جانىڭ تېنچ بولماچ، ئىشلىسەڭ ئىكەن ئىنى!.. ئىشىڭ بوشاپ ئۆيگە قايتقاچ، ئاغىن ئەللە نى ھەقلى ئىشىم ئەلى!.

ئۆزمنىڭ ھوسۇسى تۇرمۇشىنىدا مانۇر ئېيتىپ ئالىپ بارام. جەمائەت ئىشلەرلەدە زارار كېتىرمىم. جىينلىشلاردا كالادىياسىغان ھەم كىنە-رېپەتېتسىيەلەردە مىيلەن ئاكتىپ رەۋىشتە ئىشلەگەن كىشى يوق. ئەزىز يالغىشا ،ئۇل!.. قايدان كېلىپ بىزدە مېھمانمىز؟.. بۇرى شابارتىپقىنا ئەيتكەن بولسا، يالغىزلىقنى كەر ئالسىدا.

— —

مەنە ھەزر ئانا بولدم.
بيك مانور، دوام بار. ئوز ئيپلەشلەرەنك كوبنسي:
— جەماعەت ئشندە يۇروچەنگە بالا بلەن چووالو بردە —
بردە مەسلىھەت توگل، ئشكە كيمچنلك كينرووى. ئيلديا-
لوكيبەگە زارار ئيندووى مۇمكين — دىب ئابورت باسانرعا
كيكمش ئىنكەنلەر ئيدى. ئوزم ريزا بولمادم. ئيسكەنلەردە
مەككى كونمەس ئيدى.

كشى سوزنه قاراب، چولەرلەنب ئابورت باسانب يۇرمە-
گنم ياشى بولمان. ھور بولاسى ئيكەنمن. بالا تەربييەلەو
تەمن تاننمى تۇراسى ئيكەنمەن. ئەللە نى يۇرچووى دا،
ھەقەقەتى دە يوق. بارقەدەرلىسى تۇزمەسلك توگل.

ئە، كوگلىلنگى نى تۇرا بيت!..

ئالعا بالا ئالب يۇتدرب، بر ئيمنزونى بوتن دۇنيا لەززەت-
لەرئنە ئالماشترميم. ئەللە نيمدى تامرلارمنى جانغا رەھەت
بيرە تۇرعان بر قنقلاو بلەن قنقلاب ئيمچەك سوورا. ئيمچەك
باشن ئاوززنا قابقان كيلش ئيزترەب يوقلاب كيندە، ئاوق-
ئاوق تاعن بر سوورب توبا. بۇرنىدان چقفان يلمسا بتن
كوكترەككە بەرلب، بوتن تەنگە ئەللە نيمدى تۇيعن بيرە.
ئاوز بلەن چوككرگەچ، بريلماب قويسا، كچكنە بارماقلارى
بلەن كوكترەكنى ترناب ئيمسە. تاعندا كوگلىنرەك بولا
قۇرعاندر!.. شول كۇنلەرنى جينكنررمن تۇسلى توگل،
ئولب كنە كيتمەسە يارار ئيدى.

ئيسمن ۋبل قوشدى. ۋلاديمر ئيلييچ لينين ديگەن سوز-
لەرنك باش ھەرفلەرندەن قوشلمان ئيسم.
ئانامىدا سويب توبا ئالمى.

ئانامنى دېگەچ قىزىق ،تۈۋپلەپ كېتىدى ئەلى. ئانامنى،
ئانامنى دېگەن سۆزلەردىن كۆڭلە ئىدىك. ھەزر ئۆزلىرىگە ،شول
سۆزنى قوللانرغا ،تورى كېلە. ئانامنى بولغاچ ئانامنى دېمىچە
ھېكا ئەينەمە دېمەسلىك بىت ئامەرى!..

شولاي، ئانامنى بىلىك رەھمەتلەنىپ سۆيە. ئەگەر واقتى
بولسا، بالا مېنىم قولىدان تۇتقاچ دە ئاتاك ئالىنمامدە. تەربىيە
ئىشى، ئوقۇتۇش تورمىشىدا ئەللە نېمىدى پلانلار قۇرايمىز. تۇتۇپ بالا
بۇرچىنى باشلاما، مىنەدىن ئالىك ئىسكەندەر ئويانا.

— ماگماينى بىلىك كېلىك، ئىلىپچىنىكى شىكىلنى — دى
ئانامنى. ئالاي ئوق بولماسادا، بىلگەنلى ئۆزلىرىز شىكىلنى گەنە ،بولىپ
قالرغا تىيىش توگىل. ھەر بىر بالا ئۆزىنىڭ ئاتا، ئاناسىندان
ئالدا ھەم ئۆستىن ،بولىپ ئۆسەرگە تىيىش. ھەتتا بىر توغان
ئىكى بالانىڭ كېچىسى، ئۆلۈسىندان ئالدا ،بولىپ، ،ئۆلۈسىن
گۈلەندىكىنىپ ئۆسەرگە تىيىش. شولاي بولماساتابىغى ،بولەي.
بالالار ئانالاردان، كېچىلەر ئۆلۈلاردان ئۆرنەك ئالىپ ئۆسەلەر،
،تۇرمىش ئالغا كىتمەس، ماسسانىڭ مەدەنى دەرەجەسى كوتە-
رىلمەس ئىدى. ،بو بوردە بارامى. ،شونىڭ ئۈچۈن بىز ئۆز بالا-
لارىمىزنىڭدا ھەرجەھەتتىن ئۆزىمىزدەن ئۆستىن بولولارىن تەلەرگە،
ھوكا تىرىشىرغا تىيىش.

بالام تورمىشىدا فىكر يۆرتە باشلاغاچ، فەلسەفە سانارغا
كىرىشكەنمەن، يراقغاراق كېتىپ بارغانمەن ئىكەن. سوز ئۆز
تورىمىزدا ئىدى بىت ئەلى!

بالا بىلەن چووالىپ ،بو ئارادا گول ئۆيدە يالغىز. ئۆزم
ئۆيدە چاغىندا ئاشنىڭدا ئۆيدە ئەزرلەدم. كېرەك - يارافلاردىز
جىيىش بولغاچ، ئەزرلەرگە ۋۆرساتم بولغاچ، ئاشخانەگە يۆربە-
چىنى - پشانى ئاشقا ئاچپا ئەرەم ئىدىم ،ئورنىسز ئىدى ،شول.

منە ئويبسكىن مۆزدەئم تولا ئيدى، كيلەمنى ئانداداش
باشلاب ئشكە يۆرى باشلىيم. بر بالا قاراوچىن ئزليىز. يوناني
كشنى يوري كىلسە، مۆزدان يوللادا ئاش - يوونى ئۆيدە
ئەزرلەتو ياھشى يوار ئيدى، ئاشحانەگە يۆرو بر ئارتق بۆر-
چوعنا. ئاشلارنڭ رەتى يولەى. ئەللە ني حەتلى ئانچا ئەرەم
بولا. بونلەب تاماقدا يوبەى ئيچەلمام. ئالك پاراعان بولسادا،
حەزر ئەللە نيشلەب قەنەعەتلەنب يولەى. ئۆيدە پشرلگەن
ئاشنڭ ئەللە نيمەدى قانلولارى بولمامادا، توقلقلى هەم
لەززەتلى بولا.

II

يۆرمش ديگەنڭ، ئەللە ني ئشلەب ئوزنڭ چعرندان
چعب كيتكەن ئيدى.

باشداراق بونلى بالا قاراوچى تابا ئالميچا ئابترادق.
برنچسى ئەيبەتكنە ئيدى. بالانى ياھشى قاري، ئۆينى
جيناق هەم پۆحتە. نەرسە - قاراني بارلاب تونا، ئوزيزگە ئاش
ئەزرلەب تۆرا ئيدى. كۆندزلەرى گنە كيلاب ئشلەوني ئوكايسز
كوردى بولسا كيرەك، قوتب تۆرا تۆرعان، ئوزلەرندە يۆرب
ئشلى تورعان يورن تابدم، ديب چعب كيتدى. كشنني
كۆچلەب يوتب يولەى. بر ئشدە ئشلەر حەل بوق. ئيكنچنني
ئالدق. ئانسى بيك شابشاق، پچراق نەرسە يولب چقدى.
پشرگەن ئاشى جيرەنەيچە ئاشارلق توگل ئيدى. ساوت-
حابانى شاقشما قاتترب، نەرسە - قاراني كوگەرتب، كيبم-
سالمنى مارعايتب بردى. بولمەدەن ئەللە نيمدى ئەچكلتم-
تۆچكلتم ئيسلەر كيلە باشلادى. بولارى بر حەل گنە، چداب
تۆرعاندا يولار ئيدك. بالا قاراوى بيك ئەتتەك - بيك ناچار
يولدى. بالامنڭ كورلنشى ئوك قوتسزلاندى. تەتنە ئەللە

نيغلى بتچەلەر، سىڭىللار چقدى، يوتقسى تنچسزلاندى. ئاوز-
يورنن تامسە نەرسە بلەن سوُرتە، تولعا ئلەككەن بر شاقشننى
بالانڭ ئاوزىنا تعا، تامسە نيچك يونارلاب يورتە، سوُت
شيشەسننە كيگزگەن ئيمزلكنى ئيلك ئلك ئوز ئاوزىنا قلبادا،
شوندان ،سوڭ بالاعا قابتا را ئيدى. نى حەتلى ترشسامدا
هيچبر نەرسەگە ئويرەتە ئالمادم، هيچبر ناچار عادەتن تاشلاتب
بولمادى. جينەمسە تاعن بر كوُننى بالانى يعب ئيمگەتە
يازعان. ،شونڭ ئوچن ئانى چعارب باشقاسن ئالرعا ،توري
كيلدى. ئاننى ئوكعان، بولعان هەم جينزگنە كورنسەدە،
ئوعرى ،بولب چقدى. بر ئاننا ئچندەچوپنرەك – چاپنراقدان،
،يورت نەرسەلەرندەن ئەللە نى حەتلى ئەيبر يوعالعان،
موُننسندان كوُچكە توُتلدى. چققاندان ،سوڭ، ئەللە نيندى
يوق بالالار ياعب، ئوزلبزنى سودقا تارتدرب يوُردى. كورشى
قولاندان بزنڭ ئيسەبكە ئەللە نى قەدەر ،يورچ ئلعان. نى
حەل ئيتمەك كيرەك، بارلسندا تولەدك.

ئاندان ،سوڭ ئالعان قارچىغىبز بيك ياحشى ئيدى.
توُررعا ،ئورنم يوق ديگەچ، بولمەبز تار بولسادا، بوُتنلەي
ئوزلبزدە توُتارعا كونگەن ئيدك. بالامدا كوُرەيب كيتكەن
ئيدى. ئوزلبزدە تنچلاب، كيك ،شولش ئالعان ئيدك. كوب
توُرمادى بيت:

– ياتب يال ئيتەراك ئورنىمز يوق. قارنايعان كوُنمدە
ئيلەندە ئاونى ئالميم، ديگەن ،بولب چعب كيتدى. بر
كاراوات كيسەگنى ئەمەللەب بيرگەندە ،بولر ئيدك. قويارعا
،ئورننبز يوق. بالا ئارباسندا بولعاچ بولمەبز بيگترەك تارايب
كيتدى. بوُرنلرعادا ،ئورن يوق. واق-تويەك هامان ئوستەلب
توُرا. بر قول يوعچدا ئالب بولمەگە ئورناشترعان بولدق.
بالادا بولعاچ، ئاشننىدا ئويدە ئەزرلەگەچ ئانسز بولمادى.

يۈشنى ئاسىراولار بىلەن چووالو ئارقاسىدا ئىشلەمەدە ئازلراق كيەچىلك كينرگەلەدم. كيچىنكب بارب، واقتىمدان ئالك قايتقان كۆزلەرمدە يۆلدى. بۆتىلەى يارمىجا قالغان كۆزلەرمدە بولعالادى. جينلشلارعا بارمىجا قالغادا يوري كېلدى. يشول چۆرلاردا ئۆسكە ئالغان ئىركلى حەرەتلەرنلكدە قايىسنى برلەرن ئۆنەب بولمادى.

يبو ئاورلقلارنلك كوبىرەگنى مېكا ئۆشە. ئىسكەندەر مېكا قاراعاندا كوب يتنچ عەم ئىركلى. شولاى بولسادا، يبو ئۆگابسزلقلاردان بۆتىلەى ئۆك ئۆلتسز توگل ئىدى. مېن قايسىمز جىنشلارعا بارعاندا، ياكى يتورمش عەم بالا يۆمشلارنى بىلەن ئۆزدا ـ مۆندا يۆرگەندە، ئىسكەندەرگەدە بالا ياندا قالعالاب ئۆيدە ئۆنرعالارعا يوري كېلدى. ساوت ـ سابادا بوعالادى. بالا چوپىرەكلەرندەندە بۆتىلەيگە ئۆلشسز قالمادى. يۆقىلارنمزدا يۆرنەنچا يتنچ توگل، گل بولنىە ئىدى. هەر ئىكمز ئۆزگەردك. بلنرلك يبولب يابقدق.

فننى ماركسىزم نازارىيەسنى بىلەن، نىپىك كرەمتىيەن حوجالقىغا يۆعنتمن ئۆبرەنو مەسەلەلەرنى ئۆتنانللار. كۆزلەلك ئىشنى باشقارب بارا ئالساق، جەماعەت ئىشلەرنە كيەچىلك كيترمەسەك بېلك ربزا بولاچاق ئىدك. يئول يۆقدا ئاقسى باشلادى.

ـ يۆلاى برده بارامى، قەمەر! ـ دى ئىسكەندەر. ـ يۆلاى بارساق بز ئىكمزدە بۆتىلەى بولدان چعابز ـ دى، بولمەگەـ يشوشنى بازعا يابنشب يادونى ئاشلىق. بالانى يەمەلەگە ئۆرنالشتربقدا، ئىشبزگە چملابزراق يابشىق!..

قارشى كېلمەدم.

ـ بارى! ـ ديدم. ئۆز حەلنمە ئۆزم يۆرچىلا باشلاعان ئىدم ئىندى.

ۋىلىنى ھەر كۈن ئېرتە بىلەن يەسلەگە ئېلىپ بېرەمدە، كۈندۈز چەينىپ، ئېركىنلەپ ئىشلەيم. بالانى كېچەن ئۆيگە ئالىپ قايتام. ئاشنى ئاشخانادا ئاشىيمىز. كوكلى قەناغەتلىنىپ جىنىمى جىتۋوندە، شۇلاي كېرەك بولغاچ ئىچلىيمىز.

چەتتىندان چاقاشلىغان تۇرمىش ئاغىن ئۆز يولىغا تۈشتى. كوكلىدە ئوۋا يازغان قورقۇنچلار بىتتى. ئائىلە تۇرمىشى ئەۋۋەلكىچەماتورلاپ، تېگىزلەپ، كوڭۈللىنىپ كېتتى.

تىلەك ئايرىما شولغىنا:

يەچەيكە جىيىلىشلىرىغا تۈنۈشتان يارىپ بولمى، ئالماشلاپ يۈرىمىز. بىر ئايدا مىن بارام، ئىككىنچىسىدە ئىسكەندەر. ئىيدەشلەردە بىزنىڭ تۇرمىش ھەلان ئىلتىپاتسىز قالدۇرمىيلار؛ يەغنى كېچلەرنى ئۈيدەن كېتىپ ئىشلى تۇرغان ئىشلەر يۈكلەپ يۈرچىمىلار.

— ئۇكاي يولپ كېتتى ئەلى — دىيم — ۋىلىنى ئالغان ئۆك يەسلەگە ئورناشتۇرۇ مەسئەلەسىنى ئىچىك بىشقىرغا كىلەمەگەن؟...

بەختسىزگە جىبل قارشى دىيلەر.

بىزنىڭ ئاۋلىدا بىر ئەبى:

— يۈرىغىلار سۆزنى كىتابىنىڭ ئىچىندەدە توگل، تىشىدا توگل، ئە ئۆزى گىل قولاق تۈۋىدە تۇرا — دىپ سۆيلى ئىدى. ئەبى دۇرس ئەيتكەن ئىكەن.

مەنە مىن!.. رابفاك بىتىرگەن، ئىسكى تۇرمىش بىلەن كۆرەشكە ئەرلەنگەن، تويىندەن كوتەرلىپ چىقىپ، ئېركانى ھەم ماتور ياكى تۇرمىش قۇرۇ يولىدا ئولگەنچە ئىشلەرگە بىيل بەيلەگەن قىز — قەمەر!.. يۈز پراسىنتلى بالشىۋىچكا!..

تۇرمىش كېتىپ چىقارغان بىر مەسئەلە ئالدىدا ئۆزىمنىڭ

كۆچسىزلىگىمنى بوللار ئۈچۈن يۈرگەنلار سوزلەمە تاپالام. نى ھەل ئېتمەك كېرەك؟...

— بالاكنى بەلەندەن ۋاقتلىقچاغنا بولسادا ئالىرغا مەجبۇر بولغاچ، ئىشانىپ بالاكنى تاپشۇرۇرلىق بىر تەربىيەچى ئىلىپ ئالماغاچ نى ئىشلەرىمىك؟ — دېگەن سوزگە جاۋابنى ماركسدان دا، لېنىندەن دە تاپىپ بولماس شول. جاۋابى تاپسادا ھەزرگە چاراسىن كۆرۈپ بولماس. ئەزىز شېكىللىك كىشىلەر، بىلگىنلى:

— بالا تەربىيەسىن — ئىجتىماعى تەربىيە مەسئەلەسىن ئىزلەپ چىشەرگە، دەرس بولغا — تۈبىلى نىڭگە قويارغا، ئىشچى - كرەستىيەن خاتىنلارىنىڭ قوللارىن چىشەرلىك ئېتىپ ئۆزەرگە كېرەك — دېيەرلەر. مەندە، بىزدە شولاي دېيىز. كاممونىس بولغان بۆتۈن كىشىلەر شولاي، دېلەر. لەكىن بىت، ئىجتىماعى تەربىيە مەسئەلەسىن ئىجتىماعى تۇرمۇش ئىلەگەنچە ئېتىپ ئۆزۈ قويماق پىشىرۇ تۇگىل. ئاكا مەدەنى كۆچ كېرەك، ئاقچا كېرەك، ئۇزاق ۋاقت كېرەك. بىز تەۋبەندە مەممەسىنى ئىقىزلاپ ئىشلەنىر، ئۆزلەر، كىلەچەكدە بارلىسى دا بولار. ئە ھەزرگە؟...

— ئىجتىماعى تۇرمۇش، عائىلەنى بالا مەشەققەتلەرىدەن قۇتقارارلىق دەرەجەگە كوتەرلەمىچە عائىلە تۇزۇپ چوۋالماسقا كېرەك! — دېيەرلەر.

بولدىرا ئالسالار، شوكارچى ئەزىزلەرچە، ئىزچىلالادىق. ئۆزىمىز تالەگەن عائىلە تۇرمۇشنى تۇزالدىك. ھەرر ئانىڭ ناچار ياقما ئۆستىرەۋلەرى بىلەن كۆرەشىپ ئارىلانابىز. مېن:

— بىز جېڭگەرىز! — دېيم. ئەزىز:

— ھېز جېڭگىلەمىز! — دى. كوررىز، كم ئاقلى بولىپ چەار!.

تۇرمۇشنىڭ بۈگۈنگىنە تۇدرعان ۋاق مەسئەلەلەرى ماركسىزم نازارىيەسى بويىنچا بۈگۈنگە چىشىب بولمى. ئانى تۇرمۇش ئۆزى چىشە.

مەنە مىندە، يۈرەكلەر سوزى ئارتقىنى قاچىپ، بالامنى قوچاقلاپ ئويدە ئولتۇرام. بەختسىزلىك دىمەكچە نەرسە دىمەك كېرەك؟.. بەختسىزگە جىل قارشى — دىپ بوۋانىڭا نەرسە بىلەن ئۆزگىنى يووانىرغا مۇمكىن؟...

ۋىل دورت - بەش ئاي بەسادە تەربىيەلەندى. ئىنچ، رەھەت ھەمئوگاي ئىدى. بالام تەربىيەلى، ئۆزىمىزنىڭ كوكلى كۆر ئىدى.

بالالار ئاراسىدا ئىسكارلانىن ئاۋدرووى ئارالغانلقدان يەسلە واقتلىچا يابىلدى. ئاي يارمىدان ئوۋك ئاچلغان ئىدى، بر ئاي چامامى واقت ئۆزغاچ تاعن يابىلدى. ئىندى يەسلەنى شەھەرنىڭ بۆتۈنلەى ئىيكنچى چىتىنە، ئىشچىلەر تۇرا تۇرغان رايونغا كوچۈردىلەر. بالانى شوندا ئىلىپ - ئالب قايتو ئوچن ئەللە نىچەنى واقت كېرەك بولا تۇرغان ھەم ئشول سەبەبلى ئۇول ئش بزگە ئورى كيلەى تۇرمان ئبولدى. بالا قاراوچى ئامىزاو ئالب، چەارب، تاعن ئالب ئوچ - دورت ئاي ئازابلاندى. ئالار بلەن ئواەزدرك - چوامەزدرك ئويناودا تويلىرغان ئىدى. گل ھزمەتىمەدە كيمچىلك كينرب تۇرغانلقدان:

— بالاڭدا بولماچ، قاراوچلەدا بولماعاچ ئوكايسزدر ئشول!.. بولماسا يوقفا ئورن بيلەب تۇرما ئىندى، سين، قەمەر ئيبلەش! ديدىلەر. دورس ھەم ھاقلى ئىدى. چقدم.

ئوزمنى ئچن - ئچن عائيلە ئازامى ئيتب تۇتا باشلادم. بالام قورچاق شيكللى. ئويفى، كولە، شايارا، ئاياغىنا باسب تورا. نەرسە - قارابزنى، ئبورت ئەيبرلەرن تەمام رەنكە كرتدم. بولمەگەدە ئاپام بيرب كيتكەن تۇسەنى ئورناشتردم. ھەممە نەرسە ئورنلى، جيناق.

ئالدنى ئۆزم ئەزرلیم. بوشاعان ئارادا ئاعاچ قاشق قویب ئۆیڭ ئوكچەلەرنى ،توبچیم. ئەسكنلەر یامیم. تكولەرمنى ئۆزم تكەم. گل كشى. ئیشنگننە بارو ئوكایـز دیب، واقلاب تولەرگە بر ماشیغا ئالدم. كر ئلە تۆرعان باو ئۆچن كورشنـ-لەرنڭ برسى بلان سوزگە كیلشكەندەن ،سوڭ ماشیناسن بیرمى باشلاعان ئیدى. میم ئالاى سوز یاساب یۆرونى ئیسكەندەر یاراتمى. نى حەل ئیتیم ،سوڭ؟ ئوزلەرى كیره-گندەن ئارنق واقلانالار بیت!..

میم ئورندان چەوعا ئیسكەندەر باشدا ئازراق یۆرچلعان ئیدى. تۆرا ـ بارا كونـكدى. شوندان باشقا چارا یوق ئیدى ،شول!...

ۋیل بر ئاز ئوسكەچ بالالار یۆرتنا بیرربزده، ئوزم یاكادان جەماعەت ئشننە قایترمن دیب ،ئویلى ئیدم. ،بو پلاننبز بارب چقماس تۆسالى. چۆنكى ناەن تۆرساقا ئوزعانمن، باشداراق برده پۆشنەیچا یۆرگـەن ئیدم. ئیسكەندەر بلەن برگە چنلابنراق، تۆبلى رەوشدە ئویلاشقاچ ئابورت یاساتونى مەلیحەت كوردك. حەزرگە برەن ئوستەرمەك یاراب ،تۆرر، بالا تەربییەلەوى چیتن ئیكەن ـ دیگەن فیكردە هەر ئیكنبز برلەشكەن ئیدك. لەكین دوكترلار ئالنمادنلار:

ـ دورت ئایاق بولعان، یارامى، یۆرەگاڭ تازا توگل! ـ دیگەن بولدنلار. دوكترلاردان ،ئوزب، ئەللە نیندى بیبەلدى ئینەلەرى، ئۆرچوق سابلارى بلەن ئش ئیتوچى قارچقلارعا یارماسلڭ بیت! ،بو مەسئەلـەدە باش ئییب، بویسنارعا مەجبور بولدق.

ئەللە نى ئشلیسى ئیندى؟...

— ئەللە ئېركىنىرەك ئايدىرم فانىيركە چىقماق ئىشانچلىق ئامبراودا ئاتاب بولار ئىدى — دىيەب ئويلىدىم. ئىسكەندەر بىردە كۆنەر تۆۋەلى توگىل. ئانىڭ فىكىرى بىلەن ئىسەبلەشمىچە بىردە بارامى.

— تۈرمىشنى كېڭەيتسەڭ كېڭەيە بېرە، زورايتساڭ زورايا بېرە ئولدى — فانىيرك ئېركىن بولغان بىلەندە يونىلى ئامبراو تابالرونكا ئىشانامكىنى سۆك؟ — دى.

— شولاي شول! — دىيم. تۈرمىشنى كېڭەيتسەڭ. تاغىن ئەللە نەرسەلەر كېرەك بولار، كېرەكىن ئالرسەڭ. يالغز بىر كىشىنىڭ قولىدا قاراب تۆرا باشلاغاچ بولايدا ئىشلەر ئاقمرايدى. ئە ئول ۋاقتدا ئاقچانى نىچىك ئىتىب بارلىقىدا جىتكەررسەڭ؟ بارىلا، بىر يونلى ئامبراو تورى كېلىب ئۆزىمدە ئاقچا تابا باشلاسام!... ئە تورى كېلمەسە؟... ياكى تاغىن نىندى بولسادا بىرەر كۆنەگەن ھەل تووب، تاغىن مىڭا ئۆيدە ئولتررغا تورى كېلسە؟... ئامبراوڭ يونلى تورى كېلسەدە ئانىڭ بىر ئۆزىن قالدرب چىقب، كۆن بويىچا تنچلاب ئىشلەر يۆرر ئۈچۈن ئات باشى ھەتلى يۆرەك كېرەك. دونيادا نىندى ھەل بولمى! ئوت-كوز بولا. ئاولرو — سرھاو بولا. ئەلى مۆندا كورشى — قۆلان بار. تلەمەسەڭدە بىر بىرلىگە كوز — قۆلاق بولاسڭ. ئە ئايدىرم دانىردا تۆرساڭ بىرەودەندە باردىم كۆتب بولمى. كىمنىڭ كىمدە نى ئىشى بار؟ ئۆز كىنىڭ ئىشانب يۆرگەن ئامبراوڭ كۆنلەردە بىر كۆننى باللارڭنى ئېلەنگە ئوترتب، ئۆيدەگى بۆتن نەرسە-قاراكنى ئۆيەب چىب كىتسە؟ بۆتنلەي يالانغاچ قالساڭ. ئالماشقا كولمەگك، بىت سۆرتىرگە سۆلگىك قالماسا. مىسكىن بولماسالدا جانڭ ئەرنر. ئە باللار؟... ئۆزاقلامىچا

ئېكەو بولالار. ئۆچەو، دورتەو بولماوندان‌دا هېچ كم ئېمەين توگل!...

شوشنالای ئۆی تاولەنی، چېش ئاناسنی ،بولب ئوتتررغا ،توری كېلرمی‌ئېكەنەی؟... كېلسەكېلر ،شول!...بالالار تەربییەلەو، كېلەچەك ئۆچن حەزرلكلی كشنلەر جېتشدرودە فایدا-سز ئش توگل. مېنم شېكالی ئانالار كوبىرەك بولعان بولسا، ئېجتیماعی تەربییە مەسئەلەسن یولعا قویو بۆلای چېتن‌دە بولماعان ،بولار ئېدی...

·III

منه تاعن بر ،ئولم ،بولدی. ،مۆنئسن ئسپارتاك قوشدق. پریەوس باشندا بۆتقا پشئرەمدە ۋېل بلەن برگەلەب ئاشیبز. بز تاماق تویدرغاندا ئسپارتاكدا ئوز ئشندە. ،ئول ئېمەچەك سوودرا. چوپنرەك ،بویی. ئالارنك ئېكنسن بر ،یولی بۆقلانا ئالسام تنچلاب ،بۆرت ئشلەری قاربم. ،بووو، چېسنارتو، تازار-تو، یاماو، تگو، ئۆیق ،توپچو. ئش جېتەرلك. ئچ پۆشارغا واقت قالەی. كۆن جېتەی، تۆن قسقا.

بالالارنك برسن جېتەكلەب، ئېكنچسن كوتەرب كېبەتكە بارب قایتامدا. ئانالاری قایتوغاناش حەزرلیم. كۆنلەر شولای گل بر تۆسلی ،ئوزب تورالار. ،بۆرت ئشندەن هېچ بوشاب ،بولمی. بوشانساك ئەزرەك بال ئېتب ئالرغا ،ئوبلیسك. لەكېن ،ئولدا بېك سېرەك ،توری كېلە.

— بر فایدالی ئش ،بولر، ئاقچاسی‌دا بر ئورنغا یارار-دیب بر كېتاب تەرجمە ئېتەرگە ئالب قایتقان ئېدم. بر نېچە ئای بولا ئېندی، قول تېگزگەنم یوق. بولماس، ئېلتب بېررگە ،توری كېلر!...

سۆكمەن ۋاقتىدا ئىسكەندەر ئەللە نى ئىشلەپ ئۈزگەرپ كيتىدى، ھۆلقىسىزلاندى. بر سوز ئەيتىر ھەل يوق، ھەزر قابارلىپ، تۇزغىپ كيتەرگە تۇرا. ،تۇل قايتۇغا ئاش ئۈلگرمەگەن بولسادا ئاچولانا. تلەگەن ۋاقتىدا چەى ئەزرلەپ بيرە ئالماسامدا سوقترانا. برەر نەرسە ،تۇرنسىز ياتسادا سوگە. تۇرمەكوچ ئۇياسىنا ئۈچن پۇشا، بالا يلاغاننى يارانمى. تۈندە بالا ،بۇرچىلاپ ئازلراق تۇيانغالارغا ،تورى كيلسەدە مەردانا. بر كۈننى ئالماشقا بيرگەن كولمەكنىڭ سەدەبىدەن ئەللە نينىدى كيەچلىك تابىپ جىلەنگەن ئىدى، ئىرتەگەسىن بيت سۇرتە تۇرغان سۆلگىندەن ئەللە نينىدى ساسى ئىس كيلەديپ دۈنيا قوباردى. ئەۋۋەلگى كوندەملىگى، بۇرنغى تالمسزلغى ئەللە قايدا يوغالدى. گل ترناق ئاستىندان كر ئۇزلەپ تۇرغان كوك تۈينلا.

نەرسەدەن بۇلاي ،بولدى ئىكەن دىپ ئۇزلەشمەدە تابا ئالمىم. نى ئىشلەترگە ،بوكشنى؟ نيچۈك توزەرگە ،مۇنلۇ بلەن؟ قايچاغىندا ئۇزندەن سوراشترغاليم:

— نى ،بولدى سىڭا ئىسكەندەر؟ — ديم — سىن ئالك بۇلاي توگل ئىدىڭ ئىچ!

— سىن ئۇزۇڭ ئالك بۇلاي توگل ئىدىڭ! — دى.

بولماسام بولماغانەندر. ئىكنىزدە ئۈزگەردك بوغاي. ميننكى عەجەپ توگل. مين ھەزر ،يۇرت حاتنى، بالالار ئاناسى. ئە ئاندىغى ئۈزگەرشنىڭ بردە سەبەبى يوق.

بر كۈننى يوونتق سولار سالا تۇرغان چيلەك ،تولپ ئاققاندا. كەرزيندەگى كيناپلارنى ئىزلرەتكەن. ،شونلق ئۈچن قاسىراون ئەرلەگەن شيكللى ئيتپ ئەرلەدى ئۈزمنى.

— بۆگن ئشم کوب بولدی، ئۆلگۆرە ئالمادم — دیگەن ئیدم، کیندی توزعب، کیندی یارسب. ئلب ئالدیدا، ـنکب سالدی.

— نیمکەن ئۆلگرمەگەن ئول؟ — دی — یالقاولانب یاتا-حلقدا، ئۆلگرمەدم دیگەن بولاسلق، بچاعم ئشلق بارمنی؟ — دی،

ئیسم، ئاقنلم کیندی.

— یۆرت ئشن قولعا ئۆتب کورسەتب بولمی، ئە ئوزن قاوق چوبلەب بتۆرە ئالماس — دیگەن ئیدم،

— یۆرتدا ئوترعاچ ئشلق شول! — دی — ئشلق شول بولعاچ یارقسندا کوررگە کیرەك. چنلاب ئەیتکەندە ئالارنك بردسنی-دە ئش توگل، چیلەك توگب کرودە ئش بولعان ئیمش! — دی.

— ئالای ئش بولماسا قاینقاچ بولشقالار ئیدك! — دیدم.

ئول ئانك سابن یارسندی.

— شولعنا قالعان ئیدی — دی — مین ئت بولب ئارب قایتیمدا، ئاندان سۆزك سیگا چیلەك توگب بۆریم ئیمش! ئوزك تلەب ئالدك! ئەگەر شونی ئازابقا سانساك، ئازابك قارتسن! — دی.

سوزلەرنە حورلانب ئولەرسلك!...

ئاچووەدان بالالارنی چاباقلادمدا، ئۆچەواەب یلادق. قیسکەندەر چعب کیتدیدە، نون ئورتاسی جیتکاندە ئیسلرب قایتدی.

بر سوز کۆرەشتر گەن چاقدا:

— گل مینی حورایسلقدا، ئەرلیسلق. بولماسا سین ئۆیدە ئوتر، مین ئورنعا کریم، ئاقچالی ئش ئشلیم. قاینقاچ سیگا بولشرمن — دیدم.

ـقارا سېن ئانى، ئاقىللىق ئالدىن ئىكەن! ـ دى ـ ئۆزگىنىڭ مىشچەنگە نەۋرىلىۋوك جىتەمەگەن، مېنىڭدە مىشچەن ياساماقچى بولاسىڭ ئىكەن!... ياسامى ئۇنۇر ئەلى، يارىمى؟... تاۋقلار كۆلەر! ـ دى.

مەنە مېنىڭگا ئىسكى ئاوزدان باڭگا سۆز:

ـ مېن مىشچەنگە ئەۋرىلگەن!...

ـ قەمەر مىشچەنكە!...

قايدان ئالب ئەينە تۇرغاندىر ئۇل سۆزنى؟...

ئسمارناق تۇغاندان بېرلى يەچەيكە جىينالىشلارغا بارغانىم يوق. جىينالىشلارغا بۆرى ئالماس بولغاچ پارتىيەدەن چوۋوم بىلگەنى. ئۇل ئۆلكەن ئۇك بىلگەنى ئىدى. شوناڭ ئارقاسىدا مىش-چەنگە ئەۋرىلە تۇرغان بولسام، ئۇل چاغدا دۆرس!... لەكىن مۇڭا بىر مېن گەنە ئەيىبلىمەنى؟... ئىسكەندەرنىڭ بۇ ئىشكە بىردە قاتناشى يوقمىدى؟. چەلاب تىكشىرسەك مۇندا ئانىڭ ئەيبى كۆبىرەك كۆرىنەلى. ئەگەر مېن مىشچەنكە بولسام، ئىسكەن-دەردە مىشچەن! بەلكى ئۇل مىندەندە بىتەر مىشچەن!

— —

ئىيدەشلەر كېلەمى باشلادى. ئۆز ئۇرمەشىبىز بىلەن بىقر-داشب تىلىك باتابىز. ئىسكەندەرنىڭ قىلانشلارى كۆندەن كۆن تۈپەيلانا. تۇرغان ماين بارغا باشلاغاچ مېندە باش بۆگىب، قول قاۋشۇرىبقما تۇرا ئالمادىم. مېن ئبولاب مېن ئىرگە قول ئبولىقما قالسام باشقالارغا نى قالا؟... نادان ئىرلەرنىڭ تابىمى كورنكەن ئۆسنەلكەرى بىلەن ئوقتاماغان خوتنلار نىچىك كۆرە-شە ئالرلار؟ نىچىك ئىيتب ھالىلارنى ئىرلەر بىلەن تىگزلەب ئبولر؟...

ئىلك ئاللە سوز بىلەن گىنە قارشىلاشىمەن. يۈرنىسز سوز ئەيتسە، تىيشلى جاۋابىن بىردم. سورلاسا سورلادم. ئەرلەسە ئەرلەشەم. هيچ بر سوزن جاۋابسز قالدرماسقا تىرشىمەن.

ئانىك هەر بر قلانىشن، هەر بر مسقاللاون ئىلانىيغانسز ئوزدرعاچ دا، مىنى ئىزالگەن ئارش قامىرلنا ئەيلەندى. ئىبتا عەزالى هەم ئاسز - تشسز بوواش مىشچەنكە گەنەۋرالدى دىب ئويلاعان ئىدى بوعاي!...

منە كورسن ئىندى هەزرمىشچەنكە دىب ئويلاعان قەمەرن!... ئوزى بىلەن تىب-تىكز توگامى؟...

ئانك قايتوودىنا، ئاش ئولگرتەم دىگەن بىولىب ئەزەلەنمىم. ئچەسى كيامە چەينىدە ئوزى قاينانا باشلادى. بر مەرتەبە كرلەرن يومىچا قالدرعان ئىلىم. ئوزى ئەللە قايا ئالب بىودرب قايىندى. بىول ئىدەنلە يانا. مىن بالالار بىلەن كاراۋاتدا يانام. قسقاعنا ئىتب ئەيتكەندە، مىن ئاكا يارارعا بىترشمى باشلادم. كوبىلەن شولاى ئىنەسى قالعان ئىكەن. بەلكى بولاي يەمسزلەنشرگە-تەمسزلەنشرگە بىورن قالماعان، مىنم ئوزى بىلەن تىلك كشى ئىكەنلىگمنى ئىسىندەن چىقارماعان بىولر ئىدى.

مىن كورەشو يولىنا ئاياى ياسقاندان بىرلى ئوز ئىارا مۇناسەبەتىمز ئەللە نى هەللى ناچارلاندى. ئارلك قاراوى ئەرلەو، مسقللاو، سورلاولار بىندى. ئەللە نىدە بر، ئوت ياعب تالاشابزدا، شوندان بىسوك ئانالار بىوبى بر برلىمزگە ئىندەشمىچە يوريمز. تىلك بالالار ئارقاسىنداعنا تاعن-سويلەشە باشليمز.

بورنغى بىردەملىك، ئەووەلگى ئاتوالى تەمام بىتتى. بىر بولمەدە، برگە يەلمەسەكدە دۈشمەنلار شىكاللى تورابىز.

— مەنە بالالار ئازراق ئۆسسۈن دە، بالالار يۇرتىدا ئورناش-
تۇرىمەن، ئۆزۈم ئورنىغا كىرىمەن، شۇندان سوڭ ئارابىز تاغىن
تۈزەلەر! — دەپ ئويلى ئىدىم. لېكىن ئىشلار ئالاي بولۇپ
چىقادى.

ئىسكەندەر باشتاراق كۈن ئارالاش، بارا — تۇرا كۈن
سايىن تۈن ئورتاسىدىغىنا ئۆيگە قايتا تۇرغان بولۇپ كېتتى.
قايدا يۈرۈۋۈن سوراسام:

— چېنىقىشتا يۈردۈم — دەپ جاۋابلى ئىدى. كۈن
سايىن تۈن ئورتاسىدا ھەتلى سوزۇلا تۇرغان چېنىقىش بولماسىن
مېن بىلەك ياخشى بىلەم. ئىشانماغانلىقىمنى ئەيتەم، ئۇ بىلەك
زەھەرلى ئىتىپ:

— ئىشانمامالىق ئىشانماسلىق! — دى — سىنىڭ ئىشنى مېشچانلىكە-
لەرنى ئىشاندۇرۇر ئۈچۈن بېلىمگە پېچەت باسىتدۇرۇپ يۈرۈر ھالىم
يوق — دى.

قايسى كۈننى ئۆزىدەن ئاراقى ئىسى كېلە. بىلگىنى:

— يولنى جېردە يۈرمىدرا! — دەپ ئويلايم.

شۇل ۋاقتىدان باشلاپ ئۆزىمدە ياكا تۈيغى — كۆڭلەمدە
تۈيغۈسى تۇدى. ھېچ — چىلاپ ئىسكەندەرنى ئۆزۈم بىلمەگەنە-
كۆرمەگەن، ھېيالىما ئاللە قايدان كېلىپ ئورناشقان جانلاردان
كۆڭلى باشلادىم. بەلكى بىر نەرسەدە يوقدىر، بولمىدىر...

قايدان بىلەمىلىك، بەلكى ئاللە كىمەرنىڭ سانىلىق — ئۈمەلىك
قوچاقلارىندا تۈن ئورتاسىغا ھەتلى ئاۋانالا تۇرغاندىردا، پەچەراپ
ئۆيگە قايتادىر...

مېنى — ئۆزىدەن ئارتىق كامونىسكە قەمەرنى مېشچانى-
لىكتە ئەيىبلەپ ئۆزىنى قول ئىيتەرگە تىلەگەن ئېردەن بارىسىندا
كۆتەرگە يارى!

ھوشنى تۇرھەلارم ئارقاسىدا مىن ئانى چەلاب بۆرچى باشلادم، ئۆيگە قايتىب كردى ئىسە كوز ئاچارغا ئىرك بىرمەيم سوزنى ئوزم باشليم، ئوزم تەماملىم. ئول يە تۇماللانب ياتا، ياكى كيينب چقب كيتە. قايتب كوزگە كورنسە، يارتى يولدا توقتالب قالغان سوزنى تاغن تزەرگە كرشەم.

ئول ئارا – تيرە بۆتنلەى ئۆيگە قايتميچا ئەللە قايلاردا تونب قالغالى باشلادى. مىن ئانڭ ساين كونلەشدم، ئانڭ ساين سوزمنى كوبەيتدم، بەيلەنوومنى كوچەيتدم

بر ياغشلاب، سالقن قان بلەن سوپلەشب ئاڭلاشقاندان سوڭ، تۇرمشىمز توزەلگەن، ئوز ئزلنە توشكەن كوك بولغان ئيدى. ئوزاققا بارمادى، تاغن سوندى. تاغن ئوزلكسىزغان يولى بلەن كيتب، ئاخر چيككە يارب جيتدى. تۇرمشىمز جەھەننەمگە ئەيلاندى. قايسىمز زوبانىدر، ئەيتە ئالميم، ئولمى؟ مېنمى؟ ئەللە ئيككىمزدەمى؟ بلووى چيتن!...

مەسكەوگە كاماندىروفكەگە كيتدى ئەلى.

توپغان ئيلم ئوزندەن. ئاندا – موندا كيتسە بر ئاز تنچلار كوك ئيدم. ئالاى بولمادى. يوركنك ئەللە قايسى جيرى ئيوش، كوكلنك ئەللە نيمدى جيرى كيتك، تۇرمشنك ئەللە نەرسەسى جيتمى شيكللى تويلا.

قايتقاچ ئەللە كيلشەمى ئيمدى ئوزى بلەن؟...

ئەللە يازمشقا بويسنماسى ئيمدى؟...

·١٧

منە تاغن كيرەك بولسا!...

ئيسكەندەردەن خەت:

– مېز قولمزدان كيلمەگەن كيلش داغيلە تۇرمشنى

نۆزىمز، دىگەن ،بولاب پچىراققا كرب ياتتىق، مىن ،ھول پچىراقدان چىقارغا نلىم. قولمدان كىلر دىب ئشانام، بۆتۈنلەي يولدان چىقىب كىتمەيچە قالووئما شاتلانام. مۆندان ،سوك بزنك برگە ،تۆرووئىمز مۇمكىن ئوگل. ،ئول ھەر ئىككىمىز ئۆچىن زارارلى. ،شونك ئۆچىن مىن بوتىنلەي سزنك يانىغا قايتمەيم. بالالارنى برەر جىرگە ئورۇناشتىرب ئۆزۈك ياكادان جەمەئەت ئشىنە قايتام دىسەڭ ئەيىبر ئەيتمەيم. ئىسسەن بولسالار ئوسەرلەر ئەلى. بالالارنى ئۆزۈم تەربىيەلەب ئۆستۈرەم دىسەڭدە ئىختيارڭ، تاغىن ئەيبر ئەيتمەيم. ھەر ئىككى تەقدىردە بز مۆندان ،سوك برگە تۆرا ئالمايز. بالالارنى ئۆزگىدە تۆتارغا ئۆيلاساڭ بۆتۈن تابقانىمنىڭ ئۆزمەن ئارتقانى سىڭا جىبەرب ،تۆررمەن. مىندەن ئەلىمىنت داولاب مەسئەلە ،بولاب يورمە! تاغىن بر قات ئەيتەم: بۆتۈن تابقانىم سزنكى. واقتىندا ئالب ،تۆررساڭ!»

مەنە سزگە يۆز پراسىنتلى كاممۇنىس!

ئىرالەرنڭ ئىشى رەھەت. ،تۆرمش تۆزۆ تەجرىبەسى يامان قاراغاندان ،سوڭ قولدان كىلمەسلىكىنى ئشانغاچ قول سالىب قاچالار ئىكەن. يوگنرك ئات سىنىلارمنى؟...

— پچىراققا كرب ياتقانچى نى قارادڭ؟

بز چىلابدا پچىراققا ياتقانىمز ئىكەن، ئاندا ھاتىنىڭ ئۆزىگىنە ياتىرب قالدىرو ئوگل، برگەلەب ،ئول پچىراقدان چىقارغا ،ترلشو كىرەك ئىدى.

— ئشانام، ئىمش! شاتلانام ئىمش!

مىن شاتلانىمىكدا، ئشانرغادا بولا. يالغز باشىڭ، دورتە بالاڭ قىبلا ئە مىن؟... ،ئول ئىككى بالا بلەن نى ئشلىم؟...

— ئىسسەن بولسالار ئوسەرلەر، ئىمش!

ئېر بولغان كىشىگە ئوگاي، ئەينەۋى ئانسات! ئە ئانا بولغان كىشىگە نېچۈك؟ ئېرلەر ئۇل تورىدا ئۇيلى ئالمىلار. ئانىڭ ئۇچۈن ئانالارچا تۇيا بىلىرگە. ئانالار يۈرەگى بىلەن سېزىۋنىڭ كۆچۈن ئاڭلارغا كىرەك!...

— بۈتىن تابقانىم سىزنىڭكى، ۋاقتىندا ئالىپ ئۈررسىڭ!..

نېمدى ئزور قۇربان، نېمدى بوعارى كوڭلىنىڭ!...

مېن ئۇل بالالاردان سېنىڭ شېكىللى ئېيتىپ جېكىلگەنە قۇتىلا ئالسام، بۈتىن تابقانەنىغنا نوگىل، بۈتىن تاباچاقلارمنى ئالدان بېرىپ قويار ئېدىم.

ئېسكەندەرچە ئەيتىپ، بىزنىڭ ئبو ھالنى مېشچەنلەشو — پچىراققا كىرىپ باتو دېسەك: ھەزىزنىڭ سوزى دۈرس. ھەزرگى شارتلار ئىچىندە عائىلە ئتۈرمىشى ئوزى مېشچەنلىككە — پچىراقلققا ئۇستىرى ئېكەن. يارانتىلىشىندا مېشچەن بولماغان قايسى بر كۆچلى ئېركلى كىشىلەر ئۇل تۈرمىشدان بۈتىنلەي چېتىدە تۈرسالار تۇرا ئالالاردر. ياكى ئىچىنە كىرسەلەردە كۈرەشىپ بەشىلەردر، ئوزلەرن بۈزىلودان، يالغش يولغا ئاياق باسودان ساقلاپ پچىراققا باتمېچا تۈرغا قوللارىندان كېلەدر. بز ھەر ئېككىمىز يارانتىلىشدا ئوق مېشچەن ئبولىپ توغان جانلار ئبولىپ چىققانىمز، ئتۈرمىش بزنى مونچاقلاپ — ئۇستىرەپ يۈرتكەن كورەسىڭ. باشىدا ئوق يالغش بولغا ئاياق باسقانىمز. مىنە ئېسكەندەرنىڭ ھانى ئشول يالغشلىقلارنىڭ تابىعى نەتىجەسى.

ئالاي بولغاچ:

— يالغىز يەشەپ ئبوالەي، عائىلە ئتۈرمىشى مېشچەنلىككە ئۇستىرى: بالا تەربىيەلەو چېتىن، ئابورت يامانغا يارامى؛ ئاشخانە ئاشلارى قەناعەتلەندىرمى، ئۈيدە ئاش ئەزىرلەپ چوۋالو بولدان يازدىرا، ئېكەن،

ـ ،تولب يانقان قارشىلقلار، چيشب بولماساق توُيدەر!.

بر نەرسەدە ئاكلارحەل بوق، نى ئشلەرگە كيرەك ،سوُك؟ ديبرسز. مين‌دە سزدەن ،سوُريم:

ـ نى ئشلەرگە كيرەك ،سوُك؟

سز شوكا جاواب بېرگەنچى، ئەلنگى توُيلەرنى عەمەلى رەوشدە چيشكەنچى قەمەرنگز ـ تاعن بيك كوب قەمەرلەر:

ـ ئەليمينت ئاشاب ياتوچى حاتن!...

برگەلەب تودرعان بالالار چوب يەشچكلەرتنە، ئاسفالت قازانلارتنا كرب ئورناشماسنلار ئوُچن، ئيجتيماعى تەربيە مەسئەلەسن تيينشچە يولعا قويارعا ئەللەرنى حەتلى مەدەنى كوُچ، ئەللەنى حەتلى واقت كيرەك بولعانلنعى ئوُچن بر ئەليمينت ئاشيبز.

ـ ميشچەنكە!.. ديبرسز. بولسا ،بولار. ميشچەنلەرى برلعاچ ميشچەنكەلەرى ،بولودا بيك تابيعى.

ـ بر ميشچەنگە بر ميشچەنكە!...

ئيسكئدەن قالعان ميراس.

I

بز ئانك بلەن بر يەچەيكەدە تۇرا ئيدك. 20 نچى يلدان بيرلى كامساموللا، ئانك ئستاژىدا شول يلدان باشلانا. سەياسى ئاك - بلم كورسلارن برگە ئوزدق. يەنلەرئبزدە بر چامالى ئيدى بوعاى. ئول ماتباعادا حەرف جيغى، مين كون زاۋودندا ئشلى ئيدم. ئش ياعندان بـر برئبزگە ياقنلئعئبز بولماسادا، بۇلاى ياقن ئيدك. هەر ئيكئبز ئولگەنچى لينين باباى يولى بلەن بارب حزمەت تائيفەسن قۇللقدان قۇتقارونى، ئشچى - كرەستيەن برلگى هەم بردەملگى ئارقاسندا بە-حتلى سانسيالزم تۇرمشى تۇزونى، خاتن - قزلارنى تۇرمشدا ئيرلەر بلەن بر تيگز ئيتونى ئوزئبزگە ئيزگى بورچ ئيتب ئالعان ئيدك، شوشى يولدا كۇرەشكە، ئوزئبزدەن ئولى قارت كاممونيس ئاعالارئبزعا ئالماشقا حەزرلەنە ئيدك. شوشى تلەگئبز، شوشى ئيمانئبز بوينچا موينئبزعا يۇكلەتلگەن بۇتن بورچلارنى قاروسز ئوتى، قولئبزدان كيلگەن قەدەر ئچن كوڭلدەن ترئشب سەويت تۇزئلئشى هـەم جەماعەتچئلك فرونتندا قزو ئش ئالب بارا ئيدك.

جيينلشلاردا برگە ئوتئرابز. ئش واقتندا هامان برگەرەك چووالابز. كومەكلەشب ئشلەرگە تورى كيلگەن چاقلاردا بر تۇركمدە بولابز، تۇرلى كامپانيەدە واقتلارندا برگە ئۆچئريبز-برگە ئشليبز. ئۆزن سوزلك قسقاسى باللارچا دوس، توعان-لارچا ياقن، قارتلارچا تاتو ئيدك. ئول قز، مين يگت بولساقدا

بر ماقساد، بر تلەك بلەن برلكب بـر قىبلاغا تۆبەب باروادان باشقا ئورتاق نىيەتىمىز يوق. بۆتۈن مۆناسەبەتىمىز، تيگز ئيبـدەشلك تۆيعۇلارى ھەم كۆرەش يالقۇنلارى بلەن كۆيگەن ئيكى يەش يۆرەكنىڭ توقتاوسز ئىش ئشلەو دەرتى بلەن ئاشقۇنولارىندان عنا عيبارەت ئيدى. شوندان باشقا بـر تلەك يوق ھەم بزنىڭ ئارادا شوندان باشقا تلەكنىڭ بولووى مۆمكين دە تۆگل ئيدى. مين شولاى ئويلى، شولاى قارى ئيدم. ئاگار، باشقا خاتن - قزلارغا قاريتۇرغان كوز بلەن قارامى ھەم قارى ئالمى ئيدم. ئانىڭدا ميگا شولاى قاراوندا شۆبھەلەنمى، ھەتتا باشقاچا بر قاراش بولرغا مۆمكينلىگن كوڭلمەدە كيتنرە ئالمى ئيدم. ئول باشقا ئيبدەشلەرگە ئەيتكەن شيكللى ئوك ميگادا:

- جەميل ئيبدەش! - دى ئيدى. مين دە ئاگار باشقا ئيبدەشلەر بلەن بر تيگز:

- سەربى ئيبدەش! - ديب ئندەشە ئيدم.

يالغش ئاگلاولار بولماسن ئۇچن، شونىدا ئەيتب كيتەرگە كيرەك:

بزنىڭ بو دوسلقمز، بو ياقنلقمز، بو تاتولقمز بزنىڭ ئارادا يات نەرسە تۆگل، بەلكى بو ئىش بيك تابيغى سانالا ئيدى. ئوز ئارا بزنىڭ شيكللى ئوك دوس بولغان باشقا ئيبدەشلەردە بولغان كبك، مينم سەربيدەن باشقا دوسلارمدا بار، سەربينىڭدە مينم تۆسلى ئوك ياقن كورگەن ئيبدەشلەرى دە كوب ئيدى.

- ئاي، بزنىڭ كوڭللەرگە ئورناشقان ئيسكى چيرلەر، ئيسكىلك ميراسلارى!...

— ئاي بۇ مىراسلار، بۇ— چىرلەرنى تودىرا تۇرغان فاجىئەلەرى!...

ئەللە ئىندى تىگى يېغىن يازمىم مىكەن؟... بارى بىر ئاگ- لاۋچى بولماس تۇسلى!...

ئەي، يوق!... يازمىچا بولىدىرا ئالمىم. تويغۇلارىم دەريا شىكىللى تاشىلار. يازىم ئەلى. بەلكى ئوقوچىلار ئاراسىدا مېنى ئۇزدۇرغان ئاۋۇر فاجىئەنى باشىدان ئۇزدۇروچىلار تاپىلار!... تىلەك كېلىشتىرىپ يازا ئالوۋىدىما، يازىپ ئاگلاتا بىلوۋىدىمەگىنە ئىشانا ئالمىم. ئالايدا سىناپ قارىيىم. ئاگلاۋچىلار مېنى قىزغانىرلار، ئاگلاماۋچىلار:

— تىلى! — دىيىرلەر؛

— ۋەھشى ھايۋان! — دىيىرلەر. دىسىنلەر، مېنىم ئۈچۈن بارىبىر ئىندى، ئۆزمىنى ئاقلاپ ماتاشام كېلمەي.

بەلكى:

بۇ ئول چېرلەردەن نىندى فاجىئە بۇتسۇن؟ — دىيىپ ئەجەب- لەنوچىلەر، ئابىتراپ ئەسەروچىلەر بولار. ئۆز باشىدان ئۆزماغان بولسا مېندە شولاي ئىتەر ئىدىم.

ھەزىر بىلىم ئىندى، بولا ئىكەن، تووا ئىكەن بۇ شول!... مەنە تىڭلاغىز!

II

ئۆزغان يازدا، 8 نچى مارت كۈنى بۇ ئۆزدۈرو ئۈچۈن ئاۋلغا باررغا بىزنىڭ يەچەيكەدەن ئىكى كىشى بىلگىلەرگە كېرەك بولدى. ئىبىدەشلەرنىڭ بىك كوپىسى بۇ بۇرچىنى ئاۋرسىنغان، بۇ خىزمەتنى ئۆتەۋدەن تارتىنغان تۈرلى تۈيلىدىلار. باراسى ئاۋل، شەھەردەن شاقتى براق، تېمىر يولدان توشكەچدە 35

چاقىرمىلار چاماسى ئات بىلەن بارىغا ئۇدۇرى كېلەچەك بىر ئۇۋۇلىس
تۆبەگى ئىدى، ئانىڭ ئۈستىدە بىر بارغان كېلىش 12 نچى
مارت كۈنىدە ئۆزدىرىپ قايتىرغا ئۇدۇرى كېلەچەگى بىلگىنلى
بولغانلىقىدان، بۇ ئىش بىزنىڭ ئىبادەشلەردەن بىلىك كۆپىسىنىڭ
ئۇرمىش شارتلارى بىلەن دە ياراشىپ بىتە ئالمى، ئاندا باروچىنىڭ
كىيىم - سالىمىدا نەزراق كېرەك، ئاول ھەلى بىلەن ياخشى
تانىش بولودا شارت، ئۈستەۋىنە سەفەرىدە شاقتى مەشەققەتلى
ئىدى. شول سەبەبىدەن يەچەيكەنىڭ سېكرېتارى مۇۋافىق
كىشى بىلگىنلەو مەسئەلەسىدە ئازىراق ئابىتىراوغا ئۇچىراغان
تۆسلى كورىندى.

شوندى ۋاقىتلاردا سېكرېتار ئىبادەشنىڭ ياردەمىنە
جىنىشە تۇرغان عادەتىم بار ئىدى. بۇ يولىدا شولاي بولدى.
ئول ئۆمىتىن مېگا بونەلدىردى. مېن بىلگىنلى قارشىرما نلەمەدىم،
سىلتاۋ ئىزلەپ ماتاشمادىم. كىيىم-سالىم ياغى مېنىڭكىدە ھۆيتەرەى
بولسادا، ئاول ھەلى بىلەن ياقىندان تانىش بولۇۋىدما تاپانىپ،
جىلكەمە ئالغان بورچىنى كېرەگىنچە ئوتەپ قايتۇۋىدما ئىشانىپ
رىزا بولدىم. باروچىلارنىڭ بىرسى قىزلاردان بولغا كېرەك ئىدى.
بو بورچىنى بىلگىنلى سەربى ئوتەدى. ئول دا مېنىم شىكلىمى،
ئازابلانىپ ئاولغا باررغا ئوزى تلەدى. بىزنىڭ بو تلەگىبىزنى
بوتەن ئىبادەشلەر قول چاپىپ قارشىلادىلار. شولاي ئىتىپ بىزگە
دەرت ھەم كوكل كوتەرنكىلىگى باغىشلادىلار.

تىيىشلى ھەزرلكلەر كورىلىپ بىتكەچ، كوچكىنە كەرزىن
گىسەكلەرىبىزگە كىيتاب، گەزىتلەر تۆيەپ، ھاوا سالقىن بولسا
تۆرتىرگە يارار دىپ يورغانلارىبىزنى، كېرەك - نى بولا قالسا
دىپ مىلدەرلەرىبىزنى ئالىپ بولغا چىقدىق.

ۋاگوندا تەز بولمادى. بولچىلار ئاز ئىدى. شەھەردە تو-
بەلەردىن تامچىلار تامىپ، يورىما ياز ئېسلەرى كېلە باشلاسادا،
يالاڭدا ئەلى قىش ،بولىپ، قوياش شەۋلەسى بىلەن يالتىراغان
قار ديگىڭىزى كوزلەرنى چاغلىدۇرا، جىم - جىم ئىتىپ جىلدىپ
كوكلىك ئەللە قايسى جىرلەرن قىقلى، بوتن تويىمى تامرلارن
باسقىنلاق بىلەن تىپىرەندىرىپ تالچىقىدۇرا. تىربەنە، ئەللە نىيىندى
سرلى دونيالارغا ئىلتىپ لەززەتلى بىر تالمىناقغا چومدۇرا ئىدى.

پاراۋوزنىڭ تياغىرىپ قالغان قارا توتۇنى بىلەن ئاق پارلارى
ئارقىلى كورىنىپ قالغان تيايكىزرام باغانالارى. ئاغاچلار ئارتقا
تابان يۈگۈرگەن تۈسلى بولالار، باغانادان باغاناغا سوزلغان
تيايگىزرام چىبقلارى تيمر ئىلەكشىكللى چىنەرلەنىپ، بىر بوغارى
كوتەرىلىپ، بىر توبەن توشىپ جىرنى ئورنەگەن سىماق بىرتيربەنو
بىلەن تىربەنەلەر، ياكى قانات قاقمىچاغىدا ئۇچقان قارا قوش
شىكللى تالپىنىپ، ئۇچىپ، پاراۋوز بىلەن قووىشالار، چىندەرەك
كورىنىپ قالغان ئاوللارنىڭ چىر كەۋ ھەم مەچىتلەرى، توبىدىن
ئوتكن چالمى كىيسكەن ئەرم كوك ،بولىپ ئاوب قالالار، قار
ديگىڭىزى ئاستىدا كومىلىپ قالغان ئويلەرنىڭ مورجالارىدان
،سوزۇلىپ چىققان توتۇنلەر ئاوا تورغان مەچىت، چىر كەۋلەرگە
قارشى ياق - ياقىدان توبەلىپ قادالرغا ،ئومتىلوچى ئوق ،بولىپ
كورىنەلەر، ئورامالاردا كورىنىپ قالغان بىرەن - سەرەنلى كىشى
قاراچقىلارى گويا ،بو كۆرەشدە بىتاراف شىكللى، گويا ئالار
چىر كەۋلەرنى، مەچىتلەرنى:

ھەلكىدەن كياسە بيرشەمە!

- بولىدۇرا ئالماساڭ ئاوما، يغلىما! - دىيىپ ئورتيلەر، مىسقى-
لىپلار، كولەلەر ئىدى.

سەربى بلەن بزنىڭ سوز ٴاولعا بارعاچ ٴشلىسى ٴشلەر تورٴسندا ٴعنا بولادى. ٴش پلانى قوردق. ھەر ٴشكە كونلەر، سەعەتلەر بەلگنلەدك. ٴالارنى ٴوز ٴارا بولشدك. ۋاگوندا ٴعى كشلەر بلەن دين مۇنازاراسى ٴاچارعا ٴالالار، دينلەرتورٴسندا سوز كورەشدٴرر گە واقت قالمادى. پويزدان توشەسى ٴستانسنعا كيلب جيتدك.

ٴەيبرلەرٴبزنى كوتەرب ۋاگوندان چعوعا بزنى تورلى قيىافەتدەگى كشلەر سارب ٴالدٴلار. ھەممەسنىڭ بيللەرى بوعان، قوللارندا چبرقى.

ـ قايدا ٴالب بارابز؟... قايسى ٴاولعا ٴيلتەبز؟...

باراسى ٴاولنى ٴەيتدك. سوراعانن بيرب برسن ياللادق. ھاوا شاقتى سالقن ٴيدى. ٴاعاى بزنى باشدان ٴاياق سوزب قاراب ٴالدىدا:

ـ بيشمەتلەرٴگز بيك ٴەترەك كورٴنە. ھاوا سالقنچا، توكارسز بيت! ـ ديدى.

مين ٴوزٴنىڭ ٴوس ـ باشٴنا كوز سالدم. بر قـات تولا چيكمەن ٴومتندەن بيلن ٴاتاسندان قالعان پوتا بلەن بووب ٴالعان. باشندا توبال ەەتلى ٴزور بورك. قولندا قات ـ قات قابچق كيندٴرى بلەن تشلانعان ھەم قاتى چوقمار بولب ٴەوٴرلگەن ٴيسكى بيىەلەى. ٴاياعندا تولاٴويق، يوكە چاباناٴ چيكمەنٴنىڭ قايتارٴلب توشكەن ٴاچق ياقاسندان يونلى كوكترەگى كورٴنب تورا. ساقال ميقلارٴنا تامچى ـ تامچى بوز قاتقان. جيتمەسە تاعن بوتندا چالبارىدا يوق.

ـ باشدا تيرەن بورك، قولدا قـالن بيىەلەى بولسا، بيلدەن قسب بوولسا ميىنى سالقن چىكە ٴالمى ـ ديب ٴويلى بوعاى.

— ئە‍ـە ئۇزاك ،سۇك؟ — ديدم — بزدە قايعك بولماسن!
ئۇزاك توكما!

— بز ئۇيرەنگەن ئينلدى-ديگەن بولا.

— بزدە ئۇيرەنگەن-ديدم. سەربى:

— ئۇيرەنمەسەك ئۇيرەنربز- ديدى.

— توشب، چانا يانندان ،تر-،تر يۇگۇرە ئالساعز بولا. ئەيدەگز ئالاى بولسا، ئاللاعا تابشرب. . .

ئورەچەلى چاناعا قرن ياتب كيتدك. توش ئاوشقان ئيدى. كوك چيتندە ئالا-قولا قار بولتلارى بوزەلەر، بزنى ئالب كيلگەن ،پويز براقدان‌عنا ئاق ديڭگزگە چومارعا تۇرعان قارا يلان توسلىگنە ،بولب كورندە ئيدى.

— ئەلى ئاى ياقتنسى شەب،بوران چقماسا، شەفەق بانقانچى بارب جيتەربز — ديدى ئاعاى.

— ئە بوران چقسا؟

ئاعاى: «،شونىدا بلميسك؟» ديگەن شيكللى ئيتب بزگە ئەيلەنب قارادى.

— يولداعى ،ئورس ئاوللندا قونارعا ،تورى كيلر. . .

— قونساق قوناربز، حەيرلى ،بولسن — ديگەن بولدق.

ئاعاينك سوزچەنلكى ئيس كيلكچ ،بولب چقدى. ،ئول بزگە ئوز ئارا سوپلەشرگە فورسات بيرمەدى. ئەللە نەرسەلەر تورسندا سوراشب بتردى. بلگەنندە سوراشا، بلمەگەننده ،سوري. كوبنرەك، بلگەن نەرسەلەر تورسندا سوراشب بزنى ئوزنچە ،سنى ئيدى. دين تورسندا، كوب قرعا كوچو، كا-پيراتيف، عائيلە مەسئەلەسى، ،سوت، ئالبمينت شيكللى نەر-سەلەر تورسندادا سوپلەندى. ئاعاى ،مشتمعنا بولسادا كوب

نەرسە بلەٴيكەن. ٴوزٸ دينچٸدە، سەويەتچٸدە. جير هەم حو-
جالق ٴشلەرٸنە قاعٸلا ٴتوعان مەسئەلەلەردە يارلٸلار ياعٸدا
ٴبولب، بايلار هەم قوشتانلار بلەن بوعازعا بوعاز كيلب تالاشا
ٴيكەن. ٴالارنٸ بردە ياراتمٸ. دين، مەچت، موللا مەسئەلە-
لەرٸنە كيلگەندە، ٴوزٸدە بامچە، حەزر قوشتانلار ياعٸنا
ٴاوٴشا.

ٴاياقلارعا ناراقان كرە باشلاعاچ، ٴاوزلار ٴتوكب ٴيرنلەر
جەيٴلە باشلاعاچ چانادان تۆشب يۆگرگەلەدك. ٴۆچەو برگەلەب،
ٴتورتكەلەشب، دۆمبەسلەشبدە ٴالدق. يلنعاچ تاعن چاناعا
نەگەرەدك. باروۋٸ كوڭللٸ ٴيدٸ. برەر پاپيروس كۆيرەتب
ٴالعاندان ٴسوڭ ٴاعاي تاعن سوز باشلادٸ:

— نيندى ٴئش بلەن باراسز؟ سالم ٴشلەرٸ بلەن يۆ-
ريسزمٸ؟ ٴەللە تراحتر ديگەن ماشينا كيتٸرەسزمٸ؟

ٴبو سوز:

— ٴالرعا باراسزمٸ، بيررگە كيلەسزمٸ؟ — ديگەن سوز
ٴيدٸ. سالم ٴشلەرٸنە قاتناشٸبز يوقلٸعن ٴەيتب ٴاعاينٸ
ٴتنچلاندردق.

— ٴالاى بولعاچ تراحتر كيتٸرەسزمٸ؟ ٴەللە گرانومٸ؟

— بز بارٸسندا كيتٸرەبز — ديدٸ سەربى — تراكتردا،
ٴابراپلاندا، ٴاگرانومدا، بارٸسٸدا . . . واقٸتٸ جيتكەچ
بارٸسٸدا. حەزرگە تيك حاتنلار بەيرەمٸ ٴوزدكرعا بارابز ..

— حى حى حى! حاتنلار ٴوز ٴالدٸنا بەيرەم ٴيتب،
قۆيماق پشٸرب ٴاشاسالار كوكدەن تراحتر ياوادر ٴشول!...

ٴاعاينٸ ٴوز سوزلەرٸنە قەناعەتلەندٸرو ٴۆچن سەربيگە
كوب سۆيلەرگە ٴتورٸ كيلدٸ. ٴابتٸرامادٸ، يالعشمادٸ.
ٴاكتيف كامسامولكٸلارعا نيچك بولرعا كيرەك بولسا، شولاى

بولدی. ئانڭ ئاولنی ھەم موزیك یوُرەگن ئاگلاوی‌دا كوُتە-
كەندەن كوب یوعاری بولب چقدی. مین سوزگە قاتناشمادم.
نگلاب تیك ئوتردم. تاعن چانادان توُشب یلنب ئالدق.
ئول ئارادا ئیسكەرتمەسدەن گنە، ئاعاینڭ بزنی قورقتقان
بورانی چقدی. ئلك جیر سبُرب، «جەیەولی بوران» بولب‌قنا
باشلانعان بو بوران، بارا توُرا كوُچەیدی، یبشكلەندی، كیلب
سلانب بوُتن جیرنی توكدُرا توُرعان بولب كیتدی. ئات،
دوعا كورنمەسلك توُسكە كردی، كوز ئاچب بولماسلق دەرە-
جەگە جیتدی. یوُگرب كنە یلنماسلق رەوشدە توكّا باشلادق.
ئیندی قارانعی بولب كیلە، چانادان توُشەرگەدە قورقنچ
ئیدی.
شول حەلدە یارتی یولداعی ئورس ئاولنا كیلب كردك.
ئاعای توُن‌ـگە قارشی، بوران واقتندا ئاداشودان قورقب
ئاولدان چعارعا تلەمەدی. بزدە قارشی كیلمەدك. بارنبر باراسی
ئاولعا بارب جیتب بولمایاچاق، ئاداشب، توكووتبزعنا مومكین
ئیدی.
ئاعاینڭ بر تانش ئورنسنا قونارعا كردك.

سالام یاعب‌یلنتلعان ئوی سوُیەكلەرنی یوُمشارلق دەرە-
جەدە یلی، رەحەت ھەمئشق توُیلدی. باو بلەن توشەمـگە
ئاسلعان چولمەك سماوتدان بیت، قول یودق. تشقی كیەلەرنی-
بزنی سالب كیبەرگە ئلدك. پوُچماقداعی تەرتلەر ئاستنا
ئونُرب، ئاشیاولقسز-تاقتا ئوُستەل ئالدندا، ئاق بو چعب
توُرعان بەرەكّگی بلەن واق كوزەنەكلی یلی ئیكمەك ئاشاب
چەی ئچدك. تیمر چبق بلەن توشەمگە ئاسلعان، قالای قالپاقلی
كچكنە لامپی یلتراب توُنقنا یانا ئیدی.

حوجالار چەيدەن سۆك قولاچلاب چوقندىلاردا، مال-ئووارنى قاراب كرگەچ، ياتارعا ئەزرلەندىلەر. قارت بلەن قارچق سەن-لدىرەگە منب ياندىلار هەم قانقان قارت سۆيەكلەرن يازب يال ئيتەرگە، يومشاقىنا سرلەشب، بر برىسن ئيركەلەشرگە تۆتن-دىلار. 6—10 يەشلك بر نيچە بالا پيچ باشنا ئورمەلەدى. بزنك ئاعايدا باتن قاراب، ئاشارعا سالب كرگەچ، ئوتدرب چەى ئچلە تۆرعان ئيكى ئسكەمييەنى ئستينا بويننا قاتار قويدى. زور بورنگن باش ئاستننا سالب، تولا چيكمەننى ئۆستننە يابنب، پشن- پشن دوعالارن ئوقى باشلادى. ئارش سالامى توشەلگەن ئيدەننك بر ئۆلشى بردىستە چامالى دوكمز بالالارى بيلنگندە، ئالاردان ئارتب قالعان ياعندا بيش-ئالتى باش سارق بەرەنى حۆكم سۆرە، ياكا توعان بر بۆزاو كۆيشەب ياتا ئيدى. ئۆستەل ياننداا، ئيكى كشى تەييارلق قنا بوش ئورن بزنك ئۆلشكە قالدىرلعان ئيدى. حوجانك كيلننى بر قۆچاق قۆرى سالام كرتب شول بوشلققا سالدىدا، بزگە قاراب:

– منە سزگەدە ئورن!-ديدى. بيلگنلى، هەر ئيككىمز رەحمەت ئەيتكەن بولدق. كيلن بزگە:

–ياتقاندا، ئوتنى سوندىررسز-ديگەچ ئوزى چيشننب، ئيشك ياننداعى ئاعاچ كاراواتقا بارب ئيرى ياننا ياتدى. بەرەن، تۆلب ئاستننا كرگەچ، ئالار ئيرلى-حاتنلى بر برىسننە سارلدىلاردا عرلى ئوق باشلادىلار. بز، بر برىمزگە قاراشقان كيلش ئوتترب قالدق.

سەربى بلەن بز نيقەدەر ياتن دوس بولساقدا، يەنەشە ياتب يۆقلارعا توری كيلگەنى يوق ئيدى. شوشندان برگنە سەعەت ئلك برەر كشى ئوزمدەن:

ـ سەربى بلەن يەنەشە يۇقلارعا ،تورى كيلسە نى ئش-
لەرسلك؟ـديب سوراعان بولسا، جاواب بيره ئالماعان ،بولر
ئيدم. مەسئەله ئوزئنلك بۇتن كولەمى بلەن ئالعا كيلب باسقاچ،
،شول تورئدا ئويلارعا مەجبور ،بولدم. دورئسن ئەيتيم: ،بو،
عۇمئرمدە برنچى مەرتەبە ئوزمنى ئير، سەربينى حاتن ئيتب
ئايئروم، ئيلك ياقن كورگەن ئيبدەشم بلەن ئيكى ئاراعا
موكارچى هيچ باشئما كيلمەگەن بر كيرتە سالووم ئيدى.
قسقاسى:

ـ بۇتن دونياداعى يارلئلارنلك دوشمانلارئنا قارشى بـر
ئوزم كوكئرەك كيئرب سوعشقا چعارعا ئەزر هـەم بۇتن
ئيسكئلكنى جيمئرر ئوچن كورەشكە تاييار!ـديب تورعان
كوچلى يۇرەگم بلەن ،تورمشنلك ،شوشى كچكئنەگنە واقلئعى
ئالدندا قاوشاب قالدم. ئيسكئلكنلك ،شوشى قالدق حيسلەرى
ئالدندا ئاپئرادم. كوبدەنگى ،دوسم سەربى بلەن يەنەشە
يانب يۇقلارعا، ئانى‌دا شوكا ئوندەرگە باترلئعم جيتمەدى.
سەربى‌دە شولاى ،ئويلى ئيدى بوعاى.

،بو تۆيعئنلك ئوزئبز ئوچن واقلق، توبەنلك ئيكەنلئگن
بلە ئيدك. بلسەكدە، توبى، تامئرى بلەن قوبارب ئالب تاشـ
لارعا قولئبزدان كيلمى:

ـ بەلكى ،بو، ئيسكئلكنلك بزدە ئورناشب قالعان بردەن
بر ميراسى‌در، بتەر ئەلى!ـديب ئوزئبزنى يوواتا ئيدك. ئوزم
شولاى ئيدم، سەربينلكدە شولاى ئيكەنلئگندە ئينە قەدەر
شوبهەم يوق ئيدى. هەر ئيكئبزنلك سرى ئاكلاشلعان توسلى
بولعاچ، عۇمئرئبزدە برنچى مەرتەبە تەكەللفلەنب بر برئبزنى
قستاشا باشلادق. ،ئول تۆيعئنى جيكو تورئسندا هەر ئيكئبز-
نلك كوچسزلئگئبز ئـاپ ئاچق ئبلدى ئيندى،

– سىن يات، سەربى! مېڭا يارار، تۈنۈڭنى نېچاك ئېيتىپدە ئۆزدۈررەن ئەلى...

– يوق، سىن يات جەمىل! مېن بر ئاز ئۇقرعا ئۆبلىم، يۈقلامىچا چىداپ بولا مىكەن، سىناماقچى بولام...

لەكىن بزگە ئالاى ئۆزاق قىستاشرعا تورى كېلمەدى. سەربىگە ئۆزن سىنارعادا مۈمكىن بولمادى. تىچقان ئۆتىنداى يلتىراپ تۈرعان كچككىنە لامپىنىك ماي بتپ:

– يلت! يلت! – ئېيتىپ سونەرگە ئەزرلەنە باشلادى. قاراڭعىدا قشترداپ ئۆتىروجالار ئالدىدا ئۆياتدا بولاچاق، ئالارنى شۆبھەگەدە تۈشىرەچەك. ئانىڭ ئۆستىنە قويى تۈملى تيرەن، ئۆزن ھەم قاراڭعى تۈننى – ئاول تۈنن ئۆتىرب ئۆزدىرو قولدان كىلمەسلىك، مۈمكىن بولماساق بر ئش ئېدى. بر ئاز ئويلاعاچ ھەيلەسن تاپدم. ئورن – جىرنى، سوتكەچ مندەرلەرنى قابارتپ، قويما شىكللى ئېيتىپ ئېدەنگە باستردم، يگت بلەن قزئاراسدا مندەردەن پەردە قوردم. ئوتابقرلعما ئۆزم شاتلانعان كبك بولدم.

سىزنىنە ئېيدم: بو ئشم بر ئالداشو، ئېسكىدەن قالعان نامەھرەملك تۈيعسن موللالارچا ئېيتپ كۆچسزلەندىررگە ئازابلانو، تۈرمشدان ئارتدا قالعان ھايوانلاق ھاسىيەتلەرننك ھاماندا ئۆزمدە ساقلانپ قالعانلىعن يەشىرو ھەم بو تۈرىدا ئۆزمنى ئاقلارعا ماتاشو ئېدى. شولاي بولسادا ئچمدەن گنە:

– بتەر ئەلى، ئېكنچى مەرتەبە ئالاى ئېيتپ ئازابلانمام، جىكىنلىرەك بولار – ديپ ئۆز ئۆزمنى يوواتدم.

پالتەنى بۆگەرلەپ باش ئاستىنا سالدم دا، يورعاننى ئۆسكە يابنپ ئورتاعا باسترلعان مندەرلەرنك بر ياعنا سالام ئۆستننە ياتدم.

— يات سەربى! سىكادا ئورن بولدى، ئىككى ئاراغا قويما
قويدۇم — دېدىم. ئۇل بىر ئاز ئوكاپسزلانغان سىمان ئېيتىپ
بىلمەيدى ھەم ئورنىدان قوزغالدى. شول ئارادا لامپىدا سوندى.
سەربىنىڭ مېنىم توسلى ئوك ئېيتىپ مەندەر قويمانىڭ ئىككىنچى ياغىنا
ياتىپ يوقلاۋن ئەيتىپدە تۇراسى يوق ئېيندى.
ئېرتە بىلەن ئۆي ئىچى ئويانىپ شاۋلى باشلاغاچ بىزدە
تۇردۇق. ئىككى ئارادا قويمابىز جىمىرلەمەگەن، مەندەرلەر
كېچەدەن باشتىرىپ قويغان كېلىش تۇرغانلار ئېدى. ئۆزىمىزدە
ساق يوقلاغانبىز، مۆمكىن قەدەر ئالارغا قاغلماسقا تىرشقانبىز
كورەسىز.

تشدا بوران كېچە گىنسىدەن بېتەر قوتىرا، قىش ئورتاسىدادا
سىرەك بولا تورغان رەوشدە ئوكتىرە، تابىعەت دولى ئېدى.
ئېشك، تېشكلەرنى توبەلەر بىلەن تېگزلەپ كورت باسقانلقدان
ئۆيدەن كۆچكە ئەرچىپ چقدىلار، مال — تووارنى كۆچكە
قازىپ ئالدىلار. تاغن بەرەككى بىلەن سوتلەپ چەي ئىچدىك.
بوران ھامان باسلمادى، باتىرلانىپ يولغا چقارلق توگل ئېدى
ئەلى. ئورامالار يىرب يوري ئالماسلق كورت ئاستىندا بولغاز —
لقدان ئاولداغى جەماعات ئىشلەرى، سەۋيت تۆزىلىشى بىلەن‌دە
تانىشىپ يوري ئالمادق. ھوجالار تشدا چووالالار، بزنىڭ ئاغىزدا
ئاتى تېرەسىندە ماتاشا، ئۆيدە بالالارغنا. سەربى ئالارنى
شايارتقالاپ ئالدى. بىرسىنە پىيانىرلار ھىرى تۆبرەتىپ ئۆاگردى.
ئاندان ھوك:
— ئەيدە، بىرەر پارتىيە شاشكى ئويناپ ئالابىزمى ئەللە؟ —
دېدى.
— ئەيدە! — دېدىم — ئۆزمدە ئەيتىم دېب تورا ئېدىم.

كەرزينلەن شاشكىنىڭ چعارب ئوينارعا كرشدك. بر
برئبزگە بر نيچە قات سوحاريلار قالدئرشدق. مين بر مەرتەبە
سەربينك ئوچ شاقماعن بر يولى بيكلەدم. بردە قالرعا تلەمەگەن
ئيلىدە، قولاعندان ئوستئرەب كرتكەنلەى ئيتلم.

– يارى، قالاعا قايتقاچ شاحمانلا كيرەگكنى بيررمن
ئەلى! – دى.

– بيرسەك بيررسك، حەيرلى بولسن! ئانك قاررووى مين
سينى فوتبولدا ياكى بوكسدا دومپەسلەرمن – ديلم.

بز تاعن ئەووەلگى دوسلار، جەماعەت ئشندە بوررچى
كامسامول ئيبلەشلەر. كيچەگى يەمسز تويعى هيچ برئبزدە
قالماعان تولى.

بو ئويلەن تۇشلەن سوگعنا چعب كيتە ئالدق. يولدا
تاعن ئاعاينك سوراشولارى، تاعن چانادان توشب بوگئرئشولەر،
تورتكەلەشب يلئنولار.

تابتالماعان يولدان قار يارب بارا تورعاچ كيچ بولدى.
حالق يانارعا جينالعانلاعنا ئوزئبز تويەگەن ئاولعا بارب
كردك.

ۋولكومنك سيكريتارن ئزلەب تابدق. كورسەتلگەن
فاتيرعا ئورناشدق. چەى ئچب يلندق. سيكريتار:

– ئيرتەگە ئيرتە ئوك كيلرمن، ئشلەر توردئسندا شوندا
سوڭلەشربز – ديب چعب كيتدى.

بوتن جەماعەت ئشلەرئنك ئوچاعى مەكتەب بولب، ئاولنك
بوتن مەدەنى تورمئشى ئوقئتوچئلار تيرەسندە ئويشقانلئعن
سيكريتار بلەن ئوتلەن – ئوسلەن گنە سوڭلەشودەن ئاڭلا-
عان ئيدك.

– اشوشى كۆندەن ياتب يۇقلاعانچى، ئەيدە مەكتەبكە بارب ئۇتئريق، ئاندا برەر نەرسە باردر ئەلى، ئوقئتوچئلار اۇل حەتلى ئيرتە ياتماسلار – ديدم. سەربېنلكدە تلەگى اشول ئيكەن. كيتدك. ئاولنك بۇتن كەكئرى قۇبئرقلى ئتلەرى بزنى ئامالاب قارشى ئالدئلار، كۆتووى بلەن ئۇزاتا باردئلار. فاتير حوجاسئنك ئۇيرەتووى بوينچا، مەكتەبنى تيز تابدق. بر ۋيۋەكى سماق نەرسەسىدە ئيشك ئۇستندە برگنە قاداقغا ئلئنب، جيل بلەن سلكئنب تۇرا ئيدى.

بزنك ئۈمت، بوشقا چقدى. مەكتەبدە جان ئەسەرى يوق. اتن. ئوقئتوچئلار ئيشك ئالدى تورندەگى ئۈيدە تورالار ديلگەن ئيدى. ئاندادا اۇت ياقئنسى كورنمى. چاماسى ئوقئتوچئلار، ئەون سوعوچئلاردان‌دا ئيرتەرەك ياتالاردر. ابو ئشكە بزنك بر ئاز ئاچووئبز كيلدى. تاتلى يۇقئلارن بولدئرب بۇرچرعا بولدق.

– ئاحئرئسى ئالاردا جەماعەت ئشچئلەرى، پارتييە هەم كامسامول ئاعزالارى... ئۇيات ئالارعا تاوق بلەن برگە منب قوناقلارعا... بز ئوزئبزنك كامساموللق ابورئچن ئوتەرگە، يالقاولارنى تەرتيبكە ئۈندەب لينين واسييەتلەرئنك كچكئنە بر ئولئشن بولسادا تۇرمشقا ئاشئررعا تييش...

اچن كۆچئبز بلەن، دورت قوللاب قابقا هەم قۇيما قاعا باشلادق. نى قەدەر قاقساقدا فايداسز ئيدى ئاياقلانوچى بولمادى. قوللارئبزعنا ئاورتب بتدى.

– ئەللە قۇيما ئارقنلى تۇشيەمى – ديدم.

– ئشانميم، بولماس! – ديدى سەربى ئيبدەش – مندەر ئارقنلى چعا ئالماعان كشى قۇيما ئارقنلى چعا ئالماس!...

بو ئانىڭ ئېيدەشلەرچە، تەكەللفسز شايارولارندان برەۋى ئېدى. لەكىن ئول سوز مېڭا ئەللە نېچۈك تەئسىر ئېتتى. موڭارچى سناب كورمەگەن يات تۇيغۇنى بېردى. كم بلسن، بەلكى، سەربى مېنى ئارتق ياقن كورمەسە، ئوز ئېتمەسە، ئوزى بلەن تېگز ئېيدەش ئېتمەسە بولاى شايارتماس‌دا ئېدى. نى بولسا بولدى. قولاقلارم چڭلاب كېتتى. بوتن تامرلا-رمدان ئەللە نېمە قان يۈگردى. سەربى مېنى بولىقسزلقدا عەيبلەگەن كبك تويلدى. ئوز ئوزمنى توتا ئالماسلق حەلگە كېلدم.نى ئشلەگەنمنى‌دە بلمەدرميچە، ئابزار توبەسنە سېكر-گەن ئاچ بورى توسلى قويما باشنا سيكردم هەم بر ئەتتلودا ئەق - كوز ئاچب يۇمغانچى قويمانڭ ئارغى ياغندا بولدم. سەربىنى جيكگەندەگمدە شوبهەم قالمادى. شوشى ئازغنا واقت ئچندە مېنم ۋرەكدە نېمە حسلەر قاينابا ئوزعانن ئول سېزگەندرمى، يوقدرمى، ئەيتە ئالمەيم. بەلكى سېزمە-گەندر، قاراكغى ئېدى.

- ئەگەر سېزگەن بولسا، ئيكنچى قات ئاندى سوزلەر بلەن شايارماس - ديب ئويلاب ئالدم. چنلاب‌دا، ياقن - ئېك ياقن ئېيدەشكەن ئاندى سوزلەر ئېشتتو جيكل توگل ئېكەن! . . .

باستىرق سالب‌قنا بيكلەنگەن قابقانى ئاچب سەربىنى ئچكە كرندم. ئوقتوچلارنى تەرەزە قاعب ئوياتدق، ئېيدەشلەرچە قزدرب‌دا ئالدق. ئالدنغى تونى تون بوينچا ئش ئشلەب ئوزدرعانلقلارندان‌عنا بوگن ئېرتە ياترعا توري كيلوون سويلەددلەر. پرىەوس باشندا چەي قاينادى. ئەللە قايلاردان قانى - قوتى سيلار چقدى. بر ئانا بالالارى توسلى

سرلەشب، گۆرلەشب، ئۇزئبز بلگەن بۇتن حەبەرلەر بلەن ئۇر-
ناۋلاشب يارتئ تۇنگە چاقلئ ئۇتردق. سەربی ئۇقئتوچئ
قزلار ياندا قونب قالدئ. مين بر ئۇزم فاتيرگە قايتب ياتدم.

ئيرتەگئسن چئلاب ئشكە كرشدك. بر قات بۇتن ئاول
حاتنقزلارئنڭ ،جييئلئشن، ئيكئ قات باتراكلار ،جييئلئشن
ئوتكەردك. بۇتن ،ۋولس كولەمئدە كامسامول ئۇيشمالارئنڭ
كەنفيرينسيەسن ئوزدردق. ۋولسەويت پريزيدييومئنڭ، كاپيرا-
تيف پراۋلينييەسئنڭ، ئوز ئارا يـاردەملەشو كاسسئسئنڭ
ئوتئرشلارئنا قـاتناشدق. ،ۋولس پييانيرلار ئۇيشماسئنڭ
جييئلئشندا داكلاد ياسادق. 8—12 مارت كۇنلەرئنە باعشلاب
ئستينا گەزيتئ چعارشدق. مەكتەبدە ئيكئ قات كانسيرت
ئۇيشدئرشدق. ،ۋولكوم ياندا‌عی حاتنلار بولكچەسئنڭ ئشلەرن
تيكشردك. حالق ،سودئنڭ قايسئ بر ئشلەرئ بلەن تانئشب،
حاتئنن جەبرلەوچئ بر كولاكنڭ حۆكم ئشن كورگەزمە رەوئـ
شئدە ئوتـكەرشدك. سالم، ميليتسييە، جير هەم ئورمان
مەسئەلەلەرئنڭ قويئلئشئ، بارئشئ بلەن تانشدق. ئەللە نی
حەتلئ يارلئلارعا، حاتنقزعا، سەويت هەم جەماعەت ئشچئلەرئنە
تۇرلئ مەسئەلەلەردە كيڭەشلەر بيردك. ئاڭلاب جيتكئرە
ئالماعان قايسئ بر سەياسی هەم ئيقتيسادی مەسئەلەلەرنئ
ئاڭلاندق، چووالچئعنراقلارن چيشەرگە بولشدق. تاعن ئەللە
نەرسەلەر، ئەللە نەرسەلەر ئشلەدك . . . بارئسن دا يازب-ساناب
بتئرب ،بولمی ئيندئ. قسقاسئ ئوزئبزگە تابشئرلعان ،بورچنئ
قولدان كيلگەنچە ئوتەرگە ترشدق. رەحەتلەنب، جەيئلب
ئشلەدك. ،تۇرمشنڭ قاتلاولئ مەسئەلەلەرئ ئچئدە قۇلاچلاب
يۈزدك. ديڭگزگە چومعان بالق شيكللئ ،چن ،تۇرمش ئچئنە
چومدق. ئاول حالقئ بزدەن بر فايدا ئالسا، بز، ئوزئبز ئالاردان

ملك فايدا هەم شەھەردە يانبقنا بلنمى تۇرعان بىلەك كوب
نەرسەلەر تورتسندا ئەللە نى ھەتلى بلم هەم تەجرىبە ئالدق.

لەكىن سەربىنك:

— مندەر ئارقنلى چعا ئالماعان كشنى قويما ئارقنلى چعا
ئالماس—دىگەن سوزى، نى ئۇچىندر، گل مىنم قولاق تۈبندە
چكلاب تورعان تۇسلى بولدى. نەرسە ئىكەنلنگن ئوزمدە
بامەگەن بر تۈيعى مىنى گل بۇرچندى. سەربى بلەن بولعان
دوسلق، ئىبلەشلك مۇناسەبەتننك بر پۇچماعى كىتلگەن
تۇسلى، ئانك نەق ئورتاسندا ئەللە نىندى بر تاپ توشكەن
شىكللى، ياكى ئول مۇناسەبەتكە كىلشمز بر قۇيىرق يالعانعان،
تىيشمز ئورننا ئەللە نىندى بر يەمسز مۇگز ئوسكەن، ئەللە
قايسى پۇچماعننا سرلى بر بۇجرا يالعانعان كبك تويلا
ئىدى. شولارنك ھەممەسننەدە ئوكايسزلانا، بۇرچلا، قتقلانا
ئىدم. ئالاىدا سر بىرمى، هيچ كمگە هيچ بر نەرسە بلگزمى،
ئلككى مۇناسەبەتنى ئوزگەرتمى ئىدم. شونك ئۇچن ئوز
ئوزم بلەن كۆرەشە، ئەلنگى تۈيعننى جويارعا، يوق ئىتەرگە
ترتشا ئىدم. ئاخرندا هەممەسندە جىكەچەگەمدە هيچ شۈبهەم
يوق ئىدى.

سەربىلە ئىسە هيچ بر تۆرلى ئوزگەرش يوق، گويە ئول
ئەلنگى سوزنى بۇتنلەى ئەيتمەگەن، ھەتتا ئەيترگە ئويلاما-
عاندا. ئانك تورتسندا يامان ئويدا بولرعا حاققم يوق. ئول
چنلابدا يەمسز ئويلاردان ساف، بۇتن يات تۈيعلاردان
پاك ئىدى.

مىنم ئەلنگى تۈيعلار بلەن ئازابلانووم ئىسە شۇملى
ئىسكنلكنك. قانعا سككەن ئىسكى تەربىيەنك كوكلدە

قالىرعان پچىراق ئزلەرىدەنگىنە توعان تويعىلار، مۇسلمانانىق ميراسى ئيدى.

– ئارىنرمن، قوتىلرمن، ببو تويعىلاردان! – ديب بۇياى ئيلم مين.

بەلكى بيك تيز قوتلعاندا ببولر ئيلم.

سەربينىڭ ئيبدەشلەرچە هەم تەكەللفسز قلانووى، تاعن بر ساقسزلق ئشلەوى ئارقاسىدا مينم ئوچن بچن – بچن فاجيعە بتودى.

III

شەهەرگە قايتقاچ، ئلك ئوز يەچەيكەبزدە، ئاندان بسوك بوتن شەهەر كامساموللارننك جيينلشندا داكلاد ياسادق. ئاولدا ئالعان بلمنبز، بچن بتورمش ديكگنزندە ئالعان تەجريبەلەرنبز بلەن ئورتاقلاشدق. داكلادلارنبز ياحشى، ئوستنبزگە ئالعان بورچلارنبز ئارتقى بلەن ئوتەلگەن تابلدى. هەر ئيكنبز ئيبدەشلەر تارافندان ئالقشلاندق. داكلاددان بسوك بيك ياقن ئيبدەشلەر بلەن ئوز ئارا گەبلەشو كيتدى. يولدا، ئاولدا كورگەن قزقلارنى، ئوچراعان واقيعەلەرنبزنى سويلەدك. شولار ئاراسندا سەربى، دوكعز بالالارى بلەن بر رەتدەن ئيدەنگە ياتب يوقلارعا بتورى كيلگەنلگن، ئيكى ئارابزعا مندەردەن چارشاو قورعانلعنبزنى هەم ئوزننك:

– مندەر ئارقلى چعا ئالماعان كشى قويما ئارقلى چعا ئالماس! – ديب مينى قزق ئيتكەنلگن سويلەب تاشلادى.

ببو سوز ئيبدەشلەرنىڭ هەر قايسسنا بيك ئوشادى. رەحمەتلەنب، ببوت چابب، ئچلەردەن قاتو چققانچى كولشدلەر.

مينم قولاقلارم تاعن چكلادى. ئوننىلا-يوعالا باشلاعان تگى تويعى تاعن ياگارب مينى ببورچى باشلادى.

سەربىنىڭ ئەلىڭى سوزى، شوشى كۆڭلەن باشلاب بۆتۈن ئېيلەمەلەر تلىندە تەمبىچ بولۇب كېتتى. ئانى هەر قايدا ئورنلى – ئورنسز قوللانا باشلادىلار. ئچ كرمز – تەكەللفسز رەوشىدەگىنە ئېيتىب، بر فەلسەفى مەقال ئورنىدا يۆرتگە كرشەدىلەر. سەربى ئوزىنىڭ ئوكشلى سوز ئەيتە ئالوونا بالالارچا ساف كوڭل بلەن قووانا ئيدى. ئەمىن، شول سوزنى ئيشتكەن ساين يالقنسز يانا، تونسز بولغا ئيدىم. ئول سوز هەر قايدا، گويە مىنى مسقللار ئوچن، مىندەن كۆلەر ئوچن ئەيتىلە، ئانى ئەيتكەن ئېيلەش، گويە ئچندەنگىنە مىندەن كۆلە، مىنى بولدقسزلقدا عەيبلى ئيدى.

بلە ئيدىم: بو چندا بردە ئالاى توگل، هېچ كم مىندەن كۆلمى، مىنى مسقللامى، مىڭاغنا شولاى توېلا. كيمچىلك ئوزمدە، قاندما سكشكەن ئيسكىلك ميراسنىڭ مىڭا ناچار توېغلار بىروونده، شول شۆملى ميراسنىڭ مىنى مسقللاب ئوينا وندا، مىنى ئالداب جيكب، كۆرەشچلەر سافندان چعارب تاشلارغا ترشوونىدا.

شونى ئويلاى ئيدىمدە، ئانىڭ ساين يانا، ئانىڭ ساين بۆرچلا ئيدىم. ئيبلەشلەرگە مۇناسەبەتم ئوزگەرمى. كيلەچەككە ئيمانم قاقشامى، تيك بوونلارم، تامرلارم قاقشى، ئەللە نيندى يات بر كۆچ بلەن قانم قاينى ئيدى.

ئۆزاقلامىچا ئەلىڭى سوز پارتىيەسز يەشلەر ئاراسىندادا تارالب ئۆلگردى. ئالاردا شونى مەقال ئيتب قوللانا باشلادىلار.

– بولماس فەحرى، ئازابلانما! مندەر ئارقلى چعا ئالماغان كشى قويما ئارقلى چعا ئالماس!

– سىنىڭ قولدان كيلەمى سوۆك؟ سين فەلەن ئشنىدە پاشقارا ئالمادىڭ! مندەر ئارقلى چعا ئالماغنى قويما ئارقلى

چما ئالماسلك! ــ دیگەن شیكللی شایارب ئەیتلگەن سوزە
لەرنی هەر قایدا ئیشنترگە مۇمكین، هەتتا ،ئول سوزنك كم
تارافندان، كمگە قاراتا هەم نیندی ئورندا ئەیتلگەنلنگیدە
قولاقدان قولاقا سۇیلدنب، هەركمگە بلنگەن ئیدی. قایسی
بر یەشلەر ،شوشی سوز بلەن مینی ،چن-چنلاب مسقاللاوداندا
براق توگل تۇسلی كورئنە باشلادئلار.
لەكین مینهاماندا سربیرمەدم. ئوز ئوزمبلەن، یۇرەگمە
ئورناشقان یەمسز تۇیعئلار بلەن كۇرەشدە دەوام ئیتدم.
منە ماتور جەی جیتدی. بۇتن حزمەتلەردەن بوشانلعان بر
یالئیتوكۇنندە، یاقن دوسلار، ،چن ئیبدەشلەربلەن برگەلەب
قرعا چعب ئاچق یالاندا، ساف هاوادا كوكل ئاچارعا، بای
تابیعەت ئیركەلەوی ئامتندا ئوینب، شایارب یال ئیتەرگە
ئویلادق.
بز باربئورناشقان جیر، شەهەردەن ،ئونچاقئرملارچاماسی
یراقلقدا بر ماتور ،سو ،بویی، ئۇیم-ئۇیم ئاعاچلار ئوسب
ئوترعان چەچەكلی بر یالان ئیدی.
بارعاچدا ئاعاچ كولەگەلەرندە تەگەرەب، یۇمئشاق ئولەندە
ئاوناب یال ئیتدك. ئاندان ،سوك برئاز تاماق یاعاب ئالعاچ
ئوینارعا، شایاررعا كرشدك. عادەتدەگی ئوینلارئبزنك بارئسندا
ئوینا بتردك. ،ئوین ئاراسندا ئیبدەشلەرنك برسی ئەلئگی
سوزنی تاعن ،رقات ئەیتب ئالدی.
ئویندان تویعاچ حالق واق تۇركملەرگە بولئنب یۇررگە
تارالشدی. بز تاعن، باشقا واقتداعی شیكللی، سەربی بلەن
برگە ئیدك. سۇیلەشب یۇری تۇرعاچ بر چەچەكلككە كیلب
چقدق. چەچەك، چەچەك!... ،چۇب-چووار چەچەكدیگئزی!...
ئاللی-گۇللی كوبەلەكلەر چەچەكدەن چەچەككە قونب گۇل

قۇچالار، قسقا عۇمرلەرن ماتورلق ئچندە، ثۇرلى ،حوش ئيسلى چەچەكلەر قۇچاعندا ئۇزدۇرالار، هاوادا ئەللە نيندى ،حوش ئيسلەر ئاكقى.

بز بالالار شيكللى يۇگۇرشب، قووشب ،ئۇينى باشلادق. نى ئۇچندر، سەربى مينم قاراشمدا ئۇزننك تيگز ئيبد شلنگن، كامساموالكالنعن بوعالتقان تۇسلى بولا باشلادى. مينى تگى ئاولدا، حالام ئۇستننه ياتارعا تۇرعانداعى حيسلەر چۇلعاب ئالدلار. ئۇزمثى ئير، سەربينى حاتن ئيتب سيزه باشلادم. ،ئول ميكا چەچەكلەن چەچەككه قونب ئۇچقان ماتور كوبەلەك ،بولب كورننه باشلادى. بۇتن دۇنيا برتقچلارننا قارشى كۇرەشكه ئەزر تۇرعان قۇرچ قوللى، ،ئوت يۇرەكلى كامساموالكا مينم حەزرگى قاراشمدا سۇيدر، ئير كەلەنر ئۇچن ياراتلعان سرلى كوبەلەككه ئەولدى. قۇلاعمدا:

— مندەر ئارقنلى چعا ئالماعان بگت قۇيما ئارقنلى چعا ئالماس! — ديگەن سوز ياكعراب كيتكەندەى ،بولدى. نى ئشلەرمنى بلميچه ئابتدراب، ئۇزلنگمنى يوعالتب قالتدراب تۇرا ئيدم. باشم شاولى، قۇلاعم ،چكلى، قانم قاينى، يۇرەگم سيكدرە، ئەللە نيندى نامرلارم مۇكارچى هيچ بولماعان رەوشدە تيبرە-نەلەر، كوكنلمدە ئەللەنەرسەلەر، ئەللەنەرسەلەر ئاشقننا، تاشى هەم كوز ئاللارم تۇمانلى، باشمدا ئاقنلم يوق ئيدى.

— جەميل، قولكدان كيلسه قووب ،توت ميني! — ديدى سەربى. ئۇزى مينم جاوابنى كوتب تۇرميچا يۇگۇرب كيتدى. تاعن ئەللە نيندى يات تۇيعلار مينم تامرلارمدان يەشن تيزلنگى بلەن ،ئۇزب كيتدلەر. كوز ئاچب يۇمعانچى باشمدان تاعن ئەللە نيندى ئۇيلار كيچردم. ئەگەر، تاعى بر ئوكايى چققاچ:

– چهچهكلهر ئارانىندا كوبهلهك بلهن ئوينى بلمهگهن بالا،
زورايعاچدا سوعش سافلارندا باترلق كورسهته ئالماس! –
ديسه . . .

شول سوزن ئيبدهشلهرگه تاعن سۈيلهسه، ئول سوزتاعن
بر مهقال بولب كيتسه! . . . .

چدى ئالمادم... كوزلهرمنى قان باسقان كيلش سهربينى
قووب كيتدم. گۈل كوبهلهگى ئارتندان يۈگرگهن بالا شيكللى
يۈگرب يۈرب، بر جيرده قسرقلاب تۈتلمدا، بۈتن وجودم
بلهن لينين كامساموللىعندان چعب، قۈترعان يولبارسقا
ئهورلب، ئوتكن ترناقلارمنى سهربينك تعز تهننه باتردم.
سهربى قاناتى ئۈزلگهن كوبهلهك تۈسلى تالپنب، قولندان
كيلگهن – بولدرا ئالعان حهتلى كۈرهشب قارادىدا
جيگلدى...

ئيك توپاس بر كۈچلهوچى، ئيك قهباحهت بر جينايهتچگه
ئهورلدم.

IV

مين ئيبدهشلهر يانىنا سهربيدهن بايتاق ئارتقا قالب
قايتدم. ئابتراشدا قالعان ئيبدهشلهر ئوزمنى سارب ئالدلار:
– نى بولدى؟ بو نى ئشلهوك سينك، جهميل؟ ...
نى بولعانلغى بيك بيلگنلى. نى ئشلهگهنلگم ئاب-ئاچق.
ئوزمنى ئاقلاب ماتاشيمنى تاعن؟ يوق! ئانسى تاعندا
زورراق جينايهت بولاچاق. جينايهت ئشلهگهن بلهن كامسا-
مولىعمدان واز كيچهرگه ئويلاميمبيت ئهلى! ههم كيچمهمده!
مهڭگى كيچمهم!...

بەلكى ٴيسكىلىك ميراسلارندان بوٴتنلەى قوٴتىلوۋدنا سەبەب بولر. كامسامول سافندا، مينم شيكللى هاماندا ٴيسكىلىك ميراسلارندان ٴارىنب جيتە ٴالماعان ٴوزىنىڭ ٴيبيلەشلەر بولسا ٴالارعا بر ساباق بولر!... مين ٴوز جازامنى تاترعا تييش!...

شول كيچنى ٴوك بيورانىڭ ٴاشىعىچ ٴوتىدرىشى ياساللدى. ٴيشمنى پراكاروراعا، ٴوزمنى تورمەگە ٴوزاندىلار.

حوكم ٴيشى، ٴيشچىلەر كلوبندا كورگەزمە رەوشندە ٴوزدىرلدى. ٴوزىمە ٴوزم پراكارور بولدم. نييەتم: قانمداعى ٴيسكىلىك قالدقلارندان ٴارىنعا تريشو ٴيدى.

سوت مينى ٴوچ يل يابب توتارعا ياسادى.

منە حەزر تورمەدە ٴوتىرام. موندادا مەدەنى ٴيشلەر ـ ٴاڭ، بلم ٴيشلەرى ٴالب بارام. شول ٴيشنى ٴوزمنىڭ توب بورىچم سانيم. تورمە برميڭاعنا توگل، مينم شيكللى جينايەتچىلەرنىڭ هەممەسنەدە مەكتەب بولرعا تييش، بزموندان تەمام توزەلب، ساتسيياليزم توزو ٴيشندە، جەمەعەتكە فايدالى كشى بولب هەم ٴيسكى ٴاودرولاردان تەمام ٴارنب، تازارب چىعارعا تييش.

بەلكى چن-چنلاب ٴارىنا-تازارا ٴالرمن. ٴارىناسام ـ تازارماسام، موننى مينم ٴوچن تاعندا زورراق فاجيعە بولاچاق.

يەشەسۇن ئەدەبىي بىلەن سوغان!..

سابىر بىلەن ئىسمائىل، بۇگۈن يال ئىتو كۈنى بولوغا
قاراماستىن، بۇتۈن كۈنلەرنى تىرىس ئىدارەسىندەگى بىر جىيىن-
لىشدا ئوزدۇردىلار. بۇگۈن ئاندا ساقاق رىزىيەن تورمىشقا
ئاشىرو، ئاپپاراتنى راتسىيانالاشدىرو شىكلى ،زور مەسئەلەلەر
قارالىب، شولارنىڭ بىرسىندە سابىر توب داكلادچى بولغان؛
ئىسمائىل ئىسە جىيىنلىشدا سىكرىتارلىق ئىتكەن ئىدى.
شوڭا كورەدە، باشقا كىشىلەر ،جىيىنلىشنى بىر نيچە قات تاشلاب
چىقىب، تاماق يالغاشدىرىب كىرسەلەردە، سابىربىلەن ئىسمائىلگە
ئالاى ئىتو مۇمكىن بولمادى. ئالار ھەتتا ئىر كىنلەب بىرتەمەكنى
تارتىب كىرگەنگەندە واقت تابا ئالمادىلار؛ تەمەكىنىدە، تىشقا
چىقارغا ئىركسىز بولغاندا - يوگىرە - بوگىرە ئەبرەكەيگە
بارغاندا ئىغنا قابىزىب يۇتلىغا - يۇتلىغا سوورغالادىلاردا. باشقا
«يۇمش» لارنى بىتكەچ، يارتىلاش كويرەگەن پاپىروسلارنى
،ئونلى كىلش بىر پوچماقىغا بەرب، تىزدىرەك ،جىيىنلىش دولەھ-
سىنە چابىدىلار. باشقالار، ئەدەتدە بىرلە تۇرغان بىرەر ئىستاكان
شىكەرسىز چەينى بىك كەيفلەنب، بالقاشق بىلەن ،بوتى-
،بوتى تەملەب ياكى تەملى ئىتەرگە ،تىرنشب ئچسەلەردە،
سابىر بىلەن ئىسمائىل ئالدىغا قويغان ئىستاكانلار ،سووتىب
بىلدى. سالقىن چەى ئىچوگە قاراغاندا قايناماغان چى ،سو
ئىچو، نى ئوچن دىر، ياحشىراق كبك تويىلا ئىدى. ،شول
سەبەبلى ئالار ،جىيىنلشنىڭ باشىدان ئاحرىغا ھەتلى، گرافىنا-
داغى ،سوبلەن تاماق چىلاتىب، ئچەك چايقاب ئوتردىلار. ،جىيىنلش

بتكەندەن ،سۇۋدا، سابىر، داكلاد بويىچا ئوزىدە بىرلگەن سوراو كەغەزلەرن رەتلەب ماتاشدى؛ ئىسماعيل پرتاكولنى توزەتب يازارعا كيرەك تابدى. ئالار ئشلەرن بتىرب كيتەرگە ئەزرلەنگەندە بولمەدە هيچ كم قالماعان؛ حزمەتچى حاتن ئيدەن ئشچوتكەسى، چيلەك هەم چوپىرە كلەر كوتەرب، بولمەنى جيناشدىرعا كيلە ئيدى ئيندى.

ئورامعا چعب، سالقنچا ساف هاوانى كوكىرەك كيينرب، ئيركن سولاب ئيسنەگەچ، ئالار ئوزلەرن ئەللە نيندى بر ئيسەسز ئاوىرودان ئاينى باشلاعان كشى شيكاللى توينلار. ئارقا - جيلكە والعان، چاتناعان؛ بوونلار - تامرلار تالعان، تالچقان؛ كوز ئالدىلارى تومانلى؛ بوتن گەودەلەرى ئارب حەلسزلەنگەن؛ باشلارى توبال حدتلى ،بولب زورايعان، سالماقلانعان توسلى ئيدى. شوشىلار توستنە هەر ئيكنسنىڭ ئچەكلەرى تارتىشب ئچلەرى ئاورتا باشلادى. ئوزلەرانڭ ئيرتەدەن بيرلى ئاشاعانلارى يوق ئيكەنلگى ياگامنا ئيسلەرنە توشدى؛ چداب بولماسلق دەرەجەدە قارنلارى ئاچقانلعن ئالار حەزرگنە ئاڭلادىلار.

- ئويگە قايتسالڭدا ئاشنى ئاشاب بترگەنلەردر ئيندى - ديدى سابير - ئەللە برەر ئاشحاناعا كرب كنە ئاشيسى ميكەن؟

،بو سوزنى ئيسماعيل دە ئلەكنىرب ئالدى.

- ئەيدە بولماسا! - ديدى ،ئول - بارنىر بزدەدە ئاش يوقدر ئيندى.

سابير كسەلەرن ئاقتارا باشلاب:

- ئاقچا جابى نيچىگىرەك ئيكەن؟ - ديدى. ئالار ئيكنسى دە ئوز كسەلەرندە نيحەتاى ئاقچا بارلعن هيچ

بر واقتدا بلمەوچەن هەم كيرەگنى چقاچقىدا كسە ئاقتارب ئاقچا سانارغا كرنشوچەن كشىلەر ئىدى. بو يولىدا شولاى بولدى. بر قانار باغاناسى توبىنە توقتاب ئوز ئوزلەرن تنتى باشلادىلار. قايسى بر كسەلەرنى قايتارب، سالندرب توشرۆگە حەتلى بارب جيتەرلك ئىتب ئاقتارىنا تورغچ، كەككىنە كسەلەرنىڭ چوبلى يوچماقلارندان، زور كسەلەرنڭ تەمەكى توزانلى تورلەرندەن جيناشدرغالاغاچ، ئىكەونسندەن هيچ كوتالمەگەن حەتلى — يەعنى بيش - ئالتى سوم چاماسى ئاقچا چقدى.

— هووو... موندا!... تون بوينچا تيبلدرلك ئاقچا چقدى بيت ئەلى! — ديشدلەردە. چنلاب بر «تيبلارب» ئارتعان ئارگانيزملارن «يال ئيتدررگە» بولدلار.

— ئەيدە! - ديدى سابير.

— ئەيدە! - ديدى ئيسماعيل دە. كيتدلەردە، شوندان براق توگلگنە بر ئاشحانەنڭ ياقتى ئيشك توبندە ئعى - زعى قايناشب، مزلداب ياتقان تەمەكى ساتوچى مالايلار، حەيرچلەر، واق سوقبايلار، ئيسرك فاحيشەلەر ئاراسندان يرب ئوتب ئچكە ئالدلار.

ئالار ئيكنسىدە ريوولوتسييە ئارقاسندا توبەندەن كوتەرلگەن كشلەر، يەعنى يارلى كرەستييەن قانلاوندان چعب، جاوابلى ئشلەرگە تارتلعان — حوكومەت ئوچربژدينيە - يەلەرندە جيتەكچى ئيتب قويلعان ۋيدۆيژينيسلەر ئيدى. هەر ئيكنسى سوعشقا حەتلى ئاولدا باتراك بولب، پيتراودان پوقراوعاچا بون ئوچ سوم ئاقچا، ئيكى كييم چاباتا، بر كييم تولا ئويق، بر ئاليابقچ بەرابەرندە كولاكلارغا حزمەت ئيتكەنلەر: سوقا ياعايلاب، ترما ئارتندان يوگرگەنلەر: ياگەرلى

تۈزلمەردە، ئەون بازننىڭ ئاچى ئۆتكەنى ئچلدە گوزلەرلدەن
ئامچى ـ ئامچى يەش ماعنزب ئەون كيبلرگەنلەر؛ ئاندان
ھۆك سوعشقا ئالنب يووش ئاكوپلاردا ئايلار بوينچا ئشسز
ياتب بت تويدرعانلار؛ فيۋرال ريوەلوتسيەسندەن ھۆك
فرونتدان تايب ئوز ئاوللارننا قايتقاچ، ريوەلوتسيە يولندا
ئاكتيف ئشلەوچنگەئەوئرلگەنلەر؛ ئوكتەبر ريوەلوتسيەسندەن
ھۆك قزل عەسكەرلككە يازلب، ئيركاى ئيلنى كاپيتال
يالچنلارندان ساقلاو يولندا زور باترلقلار كورسەتب ئيبلەش-
لەرننڭ ئشانچلارن قازانعانلار؛ شول ئارادا ئاز ـ ماز ئوقب دا
ئولگرگەنلەر؛ سوعشلار توقتالب تاعن ئاولعا قايتقاچ، ريوە-
لوتسيە ئزننە نقلاب باسب ئالعاندان ھۆك، ئالك ئوز
ئاوللارندا، ئاندان ۋولس توبەگندە، سوڭندان كانتون
ئولچەوندە ھەم ئيلك ئاحردان ئوزەكدە ئاكتيف رەوشدە
ئشلەوچى بولب كيتكەنلەر ئيدى. ئالار ئيكنسىدە سيرەك
ئوچرالا تورعان كشلەردەن بولب، بوزقلق، ئچكى شيكللى
ئشلەر بلەن بردە چووالميلار؛ ئيسرونڭ نەرسە ئيكەنلگن
بلميلەر؛ حەتتا سرانى عنادا ئچب قاراعانلارى يوق ئيدى.
شونڭ ئوچندە ئالار ئوزلەرننڭ بو كوڭگى «تيبلدروەلەرى
نيچك بولسن، نى بلەن باشلانب، نەرسە بلەن بتەسن ئوزلە-
رىدەبلب جيتكرميلەر؛ تيك قارنلارى ئاچقانلقنى ھەم كسە-
لەرندە بيش ـ ئالتى سوم چاماسى ئاقچالارى بارلقنى عنا ياحشى
بلەلەر ئيدى.

بولار كيلب كرگەن ئاشحانە ئالاى بيك ئوك
توبەنلەردەن بولب چقمادى. ئوقا ئەيلەنەلى فوراژكى كيگەن
شۋيتسار ئالارنى ئيشك توبندە قارشى ئالب، پالتە باشلارننا

يابشىدىدا. ئۇزلەرىندەن سۇرامىچا ئۇق چىشىلدۇرر گە كرشدى.
سابىر بلەن ئىسماعىل قارىشىب تۇرمادىلار. شۆيىتسار ئىبدەشنىڭ
قوشقانى ئىشلەدىلەر. چۈنكى بر ـ ئىكى ئاي ئىلك كىنە بورچقا
ئالب كىينگەن كىيىملەرى ئەلى ،توزب ئۆلگرمەگەنلەر. ئۆس-
باش چىبەر؛ ياقا ـ گالستوك شىكلى نەمەرسەكەيلەر ھەممەسىدە
تىيىشىنچە ئورنىدا ھەم بىك ئۇك كرلىدە توگل؛ ،ئول ياقدان
قورقىنچ يرق، بىتكە ئۇيات كيارلىك دىب ئەيتب ،بولەى
ئىدى. باتىنكىلارنىڭ يۇزلەرى بۇتن ،بولب، تەپى بارماقلارى
كورىنب تۇرماعانلقدان، كالوشلارنى سالدىروعادا ئەيبر
ئەيتمەدىلەر. شۆيىتسار ئىبدەشنىڭ ،بوچاقلى ترشلق كورسەتووى،
،مۇندى واق پۇختەلكلەرگە ئۆيرەنمەگەن سابىر بلەن ئىسما-
عىلگە ئەللە نىمدىيەرەك تۇيلسادا، ئالار وافسىنب ،تۇرونى
ئۇزلەرى ئوچن كىلشدرمەدىلەر.
ـ ژالووانىيە ئالعاچ، ئاكاردا ئازراق ئىشلەرگە كىرەك
بىت ئامىرى ـ دىب ئويلادىلار.
شۆيىتسار ئىبدەش، ،توزب ،ناوشالب، ئىسكى كىيمر قابچق
قىيافەتىنە كرگەن كون پارتفىللەرنىدە قالدىرب كررگە
قوشقان ئىدى. لەكىن ئىندى مۇنىسىنا قوناقلار ،چن قارىشو
بلەن قارشدىلار. چۈنكى ،بو ئىسكى ھەم يەمەز پارتفىللەردە
جىتەكچى ئورگىنلارنىڭ يەشىرن بۇيرۇقلارى، ئوچرىزدىنىيەنىڭ
ئىش پلانلارى ـ پراليتارىيات دەولەتىنىڭ سرلەرى ساقلانا؛
بۇلارنى ئىسە، ئاشكانە شۆيىتسارى قولىدا قالدىرو جىنايەت
بولاچاق ئىدى. شوكا كورەدە ئالار، شۆيىتسارنىڭ مىقللى
قاراشن كورمەمشكە سالىنب، پارتفىللەرن ئۆزلەرى بلەن
ئالاچاق بولدىلار. شۆيىتسار ئالارنىڭ بور كلەرن يۇمارلاب، پالتە

جىگى ئچىدە تۈيگچەلەب تۇردى، قوناقلار قولدا، بر ياتقا نومىر
سوعلعان مايلى قاترعى كيسەگى ،تۈتلدرب ئۆزى كالوش
يۈزدە ئاقبور بلەن، كەكرى ـ بۈكرى ئيتب ،زور ـ ،زور
سيفرلار سزعالى قالدى. سابير بلەن ئيسماعيل، كچكىنە
كۆزگى ئالدىدا تۇرعان تاراق بلەن چەچلەرن تاراعان تۈسلى
ئيتكەچ، سابلى، كچكىنە ئشچونكى بلەن ميىقلارنى، قاشلارنى
سىرعالاچ زالعا كردلەر هەم ياقىراقلارى ،ئوتالى پاپيروس
بلەن تۆرتكەنلكىدەن تيشكلەنب ـ چلەرلەنب يەمسزلەنگەن،
ئۆزى قارتايعان، قۇرلعان حۆرمە گۈلى ئشلەنعانى كچكىنە
ئۆستەل ئالدىدا ئورناشدىلار.

باياتاق كۈتكەندەن ،سوئكعا، بيلدە ئاق ئاليابقچ بەيلەب،
بلەگدە ئاق تلمتمال سالعان بر ئافيسييانت كيلدى هەم:

ـ نى بيوراسز؟ ـ ديب سورادى. ئيسماعيل ئافيسييانتقا
تابا ،بۈرلب قاراميچا، ئۇرىگنە ئيتب:

ـ كارتچكى! ـ ديدى.

نشقى قاترعسدا ئالتنلى يازولار باسقان كارتچكى
شونداعدا ـ جييەرلمالى قزل كەعەز بلەن ئورالعان گۈلچولەگنە
سۈيەب باسترعان كيلش ئۈستەلدە تۈرا ئيكەن. ئافيسييانت
كارتچكىنى ئورلب ئالب:

ـ رەحيم ئيتنگز! ـ ديب سابيرعا ،تۈتدردى دا، ئۆزى بر ئاز
چيتكەرەك تاپلدى. سابير كارتچكىنى تۈرلچە ئيتب ئاقتارعالادى،
تۈرلى بيتدە توقتالب، ديقەت بلەن ،ترنشب ئوقب باقدى؛
لەكين هيچ بر نەرسەگە كوكلدن ئوترنا ئالمادى.

ـ مۆندا بز ئاشى بارلك ئاشلارنى بۈتتلەى پشرمەيلەر،
چاماسى ـ ديدى ـ مە، سين قاراچى ئەلى!... ئۆزلبز بلگەن
برەر نەرسە تابماسلك ميكەن؟... قارن بيك ئاچ؛ بەرەر
تەملرەك ـ تۆقلقراق ئاش ئاشپسى ئيلدى بيت! ـ ديب

کارنچکنىڭ ئېسماعىلگە سوزدى. ھەر كەمگە تانش ئاش ئېسمەرن فرانسوزچا، نېمسچە، ئېتالىيانچاعا ئەيلەندرەرب يارلەان ئاش كارنچكنسن ئېندى ئېسماعىل «موتالەعە» قېتە باشلادى. سابىر ئېسە، تومانى ئاچىلاب كېلە تورعان كوزلەرن بورتب زالنى تاماشا ئېتەرگە كرشدى.

زالدا حالق بىك كوب بولماسادا، بايتاق بار. ئېستر كلەر ھەم ئېستررگە چامالاب ئوتترو چىلار كورنەي: ئەلتگە موزىكى دا ئويىنامى: شاو - شو بردە يوق: زال شوكا كورە عادەتدە گندەن كوب تنچ: كون بويىنچا جېيېلشدا توتترب ئارعان ئارگانىزمنى چىلابدا ئازتراق يال ئېندررگە مومكىن شىكللى تويىلا ئېدى. زالنى جىند-كلەب قاراب بترگەندەن سوڭ سابىرنىڭ كوزلەرى، ئستىنانىڭ تورلى جىرنە ئلگەن، يابشترعان، ھەم قاداقلاعان ئېعلانلارعا توشدى. ئالار ئاراسندا كوفى، كاكاو، كېفىر، ھەر تورلى سرا ھەم ئچملك ئېعلانلارى بىلەن برگە شوشىلارنى свежие раки دىب يازلعانلارىدا بار ئېدى. كورو بلەن سابىرنىڭ يوزىنە ئەللە نىندى بر شاتلىق توسى چقدى: چرايى ئاچىلاب كېتدى: ئەللە قايچان يوعالتقان بر قەدرلى ئايىمن تابقان توسلى توپلدى. ئول، موندى راك (قسقچ) ئېعلانلارن ھەم راك ئاشاب ئوتترو چىلارنى گل كورب يورگەن بولسادا، موكارچى ئوزىنىڭ راك ئاشاب قاراعانى يوق: ئەللە قايىچاندان بېرلى شول نەرسەنى بر ئاشاب قارارعا تلەب يورسەدە، بردە تورى كېلمى ئېدى. منە بوگن ئاكار ئوزىنىڭ شونى تلەگىنە ئېرىشو مومكىن كوك كورندى. ئچندەن شاتلانوى شونىڭ ئوچون ئېدى. ئول، ئېبادەشن كارتچكى قاراودان بولدرمىچە چاق چدادى: ئېسماعىلنىڭ:

ـ بو كارنچكلدان مينده بر يونلى نەرسە تابا ئالمادم
ديب باشن كوتەرگەنن كۆتب كۆچكە توزدى. مۆلدى،
شۆينسارلى هەم حۆرمە گۆللى ئاشخانەدە، بلب ئاش سايلاو
مەسئەلەسندە ئيبلەشنىڭدە ئوزندەن ئارتق توگل ئيكەنـ
لنگننە كوزى جيتكەچ كنە، بيك ساقلق بلەن:
ـ ئەنلە راك ئاشاب جيبەرەبزمى؟ ـ ديدى.
ـ نياك، ئاشاساق ئاشيمزدا قويابز ـ ديدى ئيسماعيلدە
ئانك ئۆچن مۆگزلى بولو كيرەك توگلمى، بزنك تۆسلى ئوك
كشنلەر ئاشى ئيچا!.. تيبلدرگە بولعاچ تيبلدرگە كيرەك
ئيندى!.. چاقرا!..
ئوزلەرندەن كوز ئالمچا كۆتب تۆرعان ئافيسيبانتقا
سابر ئيبەك ئاقدى. ئافيسيانت بو بولى ئوزاق كۆندرميچە
كيلب جيتب، ئۆستەلگە جەيلگەن ئاق ئاشياولققا قولنداعى
ئاق تاستمالى بلەن، عەدەتى بوينچا چوب سەرگان تۆسلى
ئيتب بر نيچە قات بەرگەلەب ئالعاچ، ئۆستەل ئالدندا توقتادى.
ـ سزدە راك بارمى؟ ـ ديدى ئيسماعيل.
ـ بار، بار!... بيك هەيبەت: بۆگن گنە ئيلدەن ئوتب
كيتردلەر.
ـ نيچاك بيرەسز؟... ديستەلەبمى، ئەللە ئۆلشلەبمى؟
ـ ديستەلەب!... برسى يگرمى بيش تيين تۆرا.
ئافيسيانت، كۆلدە پشكەن بەرەڭگى تۆسلى بولب
كورنكەن تۆنق كوزلەرن قوناقلارنك ئەلى برسنە، ئەلى
ئيكنچسنە يۆرتب، بۆيرق كۆتە ئيدى. سابر:
ـ قيبانتراق ئيكەن قەهەر!ـديب بر ئاز ئيكلەنسەدە،
ئيسماعيل:

— مۇندا كرگەچ قىبات دىب ،تۇرب ،بولەى ئىندى: ئاشارعا كىردك ئىچا!.. ئەللە نىمە بر تىبلدۇرودەن زارار ،بولر ،بكەننى؟ ـ دىگەچ قارشى كىلمەدى. ئافىسىيانتقا:

— ئالايسام، بزگە راك كىتر ئىبلەش!... قارا ئانى، ھەيبەت ،بولسن! ـ دىب بۇيۇرق بىرلدى.

— نىچەنى كىتررگە قوشاسز؟

قوناقلار بر برسننە قاراشب ئالدىلار. سابىرنىڭ:

— بىر دىستەسى چىتەر بىت؟ ـ دىب سوراودنا قارشى ئىسماعىل:

— واقسنب ماناشمىق ئىندى ئىبلەش! ـ دىدى ـ جەبلەكەلەرن بۇلقب تاشلاعاچ، گەودەسى بارماق باشى ھەنالى گنە قالا تۇرعاندر ئەلى ئانك!... مۇندا كرب‌دە ئاچ چعار ھەلم بوق: ئەيت يگرەنسن!.... تىبلرگەچ تىبلدررگە كىرەك!... ئاقچا جىتەرلك بىت ئەلى! ـ دىدى.

— يگرەننى كىتر! ـ دىگەن بۇيۇرق بولعاچ، ئافىسىيانت:

— سرانى كوبمى كىتىرىم؟ ـ دىب سورادى.

— كىرەكەمى!.. بز ئچمىبز! ـ دىدىلەر. تاستەمال تۇتقان كشى بر ئاز عەجەبلەنسەدە ئىندەمەدى، دەشمەدى، قارشمادى: قوشقاننى ئشلەدى: يەعنى بـر ئازدان ،سوڭ، شاقتى ،زور ساونقا سالنعان قزل راكلارنى ئۇستەلگە كىتىرب قويدىدا، ئۆزى ئىشك تۆبندەگى ئورننا بارب باسدى.

سابىر بلەن ئىسماعىل ئۆزلەرننڭ ئاچاقلارننا ھەم ئاوزلارندان ،سو كىلە باشلاوعا قاراماسدان ساونقا قول سوزمادىلار: ئاشارعا ئاشقمادىلار. بەلكى ئەللە نەرسە كۈتكەن بو قىيافەت بلەن ئۆز ئارا ئەرلى ـ بىرلى سۆيلەنگەلەب بووانالار ئىدى ئەلى.

شۇل ھەلدە بر ئاز واقت ئۆزعاچ، ئۇلارنڭ چراملارى تۆكەنگەن شەكللى كورندى؛ بۆرچلا باشلاعاندای قلانب، یاق-یاقا قارانعالی باشلادىلار. بۇلارنڭ ئافیسییانی ئۆز ئورنندا ئشاك تۆبندە یوق، قایدادر، چققان ئیدی. سابر تەمام سابرەزلانب ئانڭ كرگەنن كۆتەرگەدە تلەمەدى. كچكننە ,تۆز ساولتن، راك سالنعان تاباق چینننە بەرگەلەب شاقلدانرعا كرشدى. نیەدیدر بر ئاچو بلەن یاكەراعان ,بوتاوشقا بر ,بولی ئیكی ئافیسییانت كیلدی. سابر قوللارن جەیب ئۆستەلگە قویعان كیلش، كوزلەرن راك سالنعان ساوتقا تكدب، كوتەرلب قارامیچاعنا:

ـ قایدا، كومەچ، نیاك كیترمەیسز؟... چەنچكی پچاعنز قایدا؟ ـ دیدی. ئافیسییانتلار تیگنسندەن بیتەر عەجەبلەنب سەلەردە، قارولاشب تۆرمادىلار؛ قوشقاننی ئشلەدىلەر. برسی، حەزرنڭ ئچندە چەنچكی ـ پچاقلار كیتردی؛ ئیكنچسی، بر كچكننە تەریلكە بلەن كومەچ كینرب قویدی.

قوناقلار ھەر ئیكنسی ئالك كومەچكە سوزلدىلار. برەر سنقدان بر ئازن ,سندرب قابب چەینی-چەینی برەر راكنی چەنچكی بلەن ئلەكتنرب ئالب، ئاللارنداعی كچكننە تەریلكەلەرگە سالدىلار. جەبلەكەلی راكلارعا تكنلەی-بۆلای تۆرتكەلەب، تۆرلنچە ئەیلەندرگەلەگەندەن ,سۆك تاعن یاق-یاقا قارانعالی باشلادىلار. تاعن ئافیسییانتنی چاقررعا ,توری كیلدی. ,بو ,بولن ئانڭ ئۆستەل یاننا ئوق كیلگەنن كۆتمەیچە:

ـ سركە، ,بۆرچ، گەرچینسە! ـ دیب سۆرالدی. ئافیسییانتنڭ ئیس كینووی كۆچەیە تۆشسەدە، ,ئول:

ـ بەلكی بۆلار قنای یاعندان كیلگەن كشلەردر؛ بەلكی راكنی بوتەن تۆسلی ئیتب ئاشی بلەلەردر! ـ دیب

ئويلاب، سوراعان ئەيىرلەرنى كىيىنىپ بىردى ھەم ئوزى بو چىتكەرەك كىيىپ، جاۋابلى ئىشچىلەرنىڭ راك ئاشاۋلارن قزقسنىپ قارارعا كوشىدى. بو ۋاقىتدا زالداعى بوتىن ھالقنىڭ كوزى سابىر بىلەن ئىسماعىلگە توبەلب، ھەر كم:

— ئىيندى نى بولا؟.. ئىيلدە يوق ئەكامەتنىڭ نى توتلىسن تودىرالار؟ — دىپ قاراعان ھماق بىر ئەسەرو بىلەن ئەسەرب قاراپ تورا ئىيدى.

ئوزى باھەگەن ئەيىرنى ئاشارعا كىلگەندە سابىر ئىسماعىلدەن باتىرىراق بولاپ چىقدى. ئول ئاۋىزنداعى كومەچن چەينى-چەينى گنە، پچاق ئوچى بىلەن گەرچىتسە ئالىپ تەرىلكە چىتىنە سلادى: ئانىڭ ئوستىنە توز سالدى. ئاندان سوك سركە ساۋتىن ئالىپ، راكنىڭ سرىنا ئەزىرەك سركە توكدى، بورچ سىپدى. شوندان سوك تەرىلكە توبىدە ترپايىپ ياتقان راكقا چەنچكى-پچاق بىلەن ھوجوم ئىيتدى. لەكىن، راكنىڭ قاتى تەنىنە چەنچكى باتمادى: ئانىڭ سويەك سانى پچاق كىسمەدى. چەنچكى بىلەن تورتكەچ راك سىيسكەنىپ، سىيكىرپ كىتكەن شىكللى بولا: پچاق بىلەن ئىشقىناچ مىيقلارى، قسقچلارى قىيمىلدى، ترپايا؛ قولنى قسارعا ياكى بىنكە سىكىرگە تلەگەن توسلى قلانا ئىيدى. شولاي بولسادا يەمىز راكنىڭ ئوزنچاراق گەودەسن قسقچ ھەم مىيقلاردان، ئوتمەس پچاق بىلەن، نىچك كىرەك - ئالاي، ئازابلانا - ئازابلانا تازارتقاچ، ئول تاعن تەرىلكە چىتىندەگى توزلى گەرچىتسەدەن پچاق ئوچى بىلەن ئالىپ ئازىراق سوردىدە، تىرس قورتى سمان سرلى ئەيىرنى ئاۋىزنا ئوزاتدى ھەم ئاوز ئچندە باينىاق ئەۋەلەپ، تشلەرى بىلەن قسقالاپ ئازىراق ئىيزگەلەگەندەن سوك كىرى چعارىپ تەرىلكەسنە سالدى:

— بىردە ئىت زانى يوق، بىگىزەك ئارقىلارى ئەكەلدى.
چاماسى — دىب، ساۋۇتلىغا ياتقان راكلارنىڭ باشقاسىنى ئۇرلىدى.

ئىسمائىلدە سابىردان قالشمادى: ئۇلدا سابىرنى ئىمام ئىتىب ئاكار ئىيەردى، ئۇل ئىشلەگەن ئىشلەرنىڭ بارىسىندا ئىشلەدى ھەم گەرچىتسەنى كوبىرەك تۇزىرغانلىقان بولسا كىرەك، راكنىڭ ئىزلگەن - يەنچلگەن گەۋدەسىن تەرىلكەگە كىرى تۈكرگەندەن، سۆڭ تاسىتمال بلەن تلىن سۈرتىب ئالدى. نەق شۇشى ۋاقتىدا، زالنىڭ تۈرلى بۇچماعىندان، قچقىرىب كۈلگەن تاۋشلار ئىشىتىلدى. ياقن تىرەدە ئوتىروچىلاردا، ئوز ئارا، كوزگە كوز قاراشىب كۈلىشۈدەن ئوزلەرن تىيا ئالمادىلار ھەم ئالاردا ئوزلەرنىڭ نەرسەدەن كۈلگەنلەرن يەشىرە ئالماماق دەرەجەگە جىتە يازغانلار ئىدى ئىندى.

لەكىن راك ئاشاۋچىلار ھىچ بر نەرسەگە ئىلتىفات ئىتمىچە ئوز ئىشلەرندە دەۋام ئىتەدىلەر. ھالقىنىڭ كۈلوون ئوز ھىساب- لارىنى ئالسالاردا، تاسىتمال بلەن تل سۈرتۇدەندر دىب ئويلاب، ئىتىسز راكلارنى چەنچكى - پچاق بلەن بۇتارلاب، سركە ھەم گەرچىتسەگە بويى بىردىلەر، ئىزب، يەنچب، تەرىلكەگە تۈكىرە تۇردىلار. بزور ساۋۇتداغى راكلارنىڭ يارتىسى سابىر بلەن ئىسمائىل ئاۋىزىنا كرب چقدى؛ قالغان يارتىسىدا چەنچكى - پچاق بلەن ئىمگەنب قالدى؛ ئالارىدا گەرچىت- سەگە بويالدىلار. ئاچ قوناقلار ئىسە ھامان ئاقتارىنالار ئىدى. لەكىن، نى ھەتلى ئاقتارنسالاردا راكلار ھەممەسىدە بىر توسالى ئارق. بىردەي ئىتسز - قاتى سۆيەكدەن گىنە عىبارەت بولب چقدىلار. شوشىنكار تمام ئشانب جىتكەچ تاعن ئافىي- سىيانىنى چاقرمىچا بولمادى. بو يولى ئىندى ئانى سابىر

بلەن ئیسماعیل ئیکنسی ئیکی یاقدان، ئاچیلانب ئەرلەرگە کرشدیلەر.

— ئاچنك ئاچووی یامان! — دیلەر بیت ئەلی. ھەنە موندادا نەق شولای بولدی. ئافیسییانتنك:

— سز ئوزنگز عەیبلی ئیپلەشلەر!... راکنك ئینی بولیی! — دیگەن سوزلەرن ئالار ئیشتمەدیلەر، تکلامادیلار.

— نی ئوچون بولای ئالدیسز؟... نی ئوچون ئینسز راك ئولەکسەلەرن بولای قیبات ساتاسز؟

— ئشانب تاشرعا کروچیلەرنی ئالدار ئوچون ئاشخانە ئاچدیغزمننی؟

— یارلی حالقنك ئاتتق تیپنلەرن راك سویەکلەرنە تولەتر ئوچون ریۋەلوتسییە یاسالدیمنی؟

— بز شونك ئوچون سوعشدقمنی؟ — دیگەن شیکاللی سوزلەر، ئیتلی راك تابدروچی قوناقلار ئاوزندان بر بر کرتلی ئاتلاب چقب، زور زالدا کوچلی بولب یاکدرادیلار. تاوش شاقنی زورایدی، ئاشخانەنك مودیری کیلدی: بوفیتچیدە «تاوش چقاروچیلار» ئوستەللنە یاقلاشدی. ئافیسییانتلار سابیر بلەن ئیسماعیلنی سارب ئالدیلار. براعراق ئوستەللەر ئالدندا ئوترروچی قوناقلاردا ئایاقدا باسب تاماشا ئیتەرگە کرشکەنلەر ئیدی.

ئەللە نی ھەتلی ئاقچا تولەرگە مەجبور بولبدا ئاچ قالغان توناقلار قوبنازغان بو داونك نەرسە بلەن بتەسن ئەیتب بولماساق ئوسکە کرگەندەگنە، شوندانعی حالق ئاراسندا سابیر بلەن ئیسماعیلنك تانشلاری تابیلب، شولار ئاراعا کرو ئارقاسنداعنا مەسئەلە چایلاندی. تانشلارنك برسی ئالارعا:

— سز ئوزئگز عەیبلی ئیبلەشلەر! - دیدی - راکنىڭ ئىتى
بولمی؛ ئانی تاماق بوید‌ئرر ئوچن ئاشامیلار، موندا ئافی-
سییانتنىڭدا، ئاشحانە ئیدارەسنىڭدە عەینبی یوق: عەیب
سزنىڭ ئوزئگزدە... بلمەگەن ئەیبرئگزنی ئالدئراسی توگل
ئیدی - دیدی. صابیر بلەن ئیسماعیل ئویالب تندئلار؛ بشول
سەبەبدەن گنە میلیتسییەنیر چاقئرلمیچا قالدی. ئویالولارندان
راك تۆسلی بولب قزارغان قوناقلار، ئاشالماغان راکلار بلەن
بیرەرگنە قابارلقلاری تشلەنب ئالنغان کومەچ کیسەکلەری
ئوچن بیش سوم یگرمی تیین ئاقچا تولەب، مانور ئاشحانادان
چقب کیتدئلەر. ئاقچالارئنىڭ قالغان قەدەرئسندە ئوقا ئەیلە-
نەلی فوراژکی کیگەن شۆیتسار ئوچئنا نورتر گە بتوری کیلدی.
تاغن ساف هاواغا چقب، قارن ئاچلئغی تاغندا نغئراق
سیزلگەچ صابیر سالماقنا ئیتب:
— راك ئاشاو دیگەن نەرسە، دینیکین ئەرمییەسی بلەن
سوغئشو شیکللی گنە جیکل ئش توگل ئیکەن بشول!... ئاتا-
باباك ئاشاماغان نەرسەنی ئاشیم دیب یورگەچ منە شولای
بولا بئول - دیدی. ئیسماعیلنىڭ:
— بئول نەرسەنىڭ رەتن سین بلەسلەكدر دیب ئویلاغان
ئیدم مین زاغن — دیووئنە، بئول:
— بچورتم بلسئمئنی ئانی؟ — دیب قویدی هەم:
— موندان بسوك ساباق بولر ئوزئبزگە - دیب ئوستەدی.
ئیبلەشلەر کورئشب ئایئرئلشدئلاردا، ئویلەرئنە قایتقاچ
سوغان بلەن ئیکمەك ئاشاب، تاوش - بتنسزغنا یوقلارغا
یاتدئلار. بشول کیچلە ئالار هەر ئیککسی، کوز یومغان ساین

ئاللارىندا يۈز سائەت تولغىنىچا، تىرپايغان، يەمسىز راكلار
كۆرۈپ يوقىغا كېتىپ ئالمىچى بايتاق ۋاقىت ئازابلانغانلار ئىدى.
شۇشى ۋاقىئەدىن، سوڭ ئاللار ئاشخانا شەكىللىك جىرلەرگە
يۈتنىلەي كىرمەس بولدىلار. نى چاقلى ئاچقىسالاردا، جىيىنىلىش-
لاردا ئۇزاق يۈتۈرۈپ، ۋاقتىندا ئاش ئاشامىچا قالرغا يۇرى
كېلە قالسادا، فۇرسات تابىلو بىلەن يۇپ - يۇرى ئۆيگە قايتىپ،
شۇندا تابىلغان ئازىق بىلەن قەنەئەتلەنۈچەن بولۇپ كېتىدىلەر:
ھېچ بولماغاندا ئىكمەك بىلەن سوغان ئاشاپ توقلاندىلار.
— يەشەسىن ئىپى بىلەن سوغان! - دېگەن سۆز ئاللار ئۈچۈن
تېرەن مەنەلى دۇرس سۆزلەرنىڭ بىرسى بولۇپ ئەۋرىلدى.

بەيەسی 40 تیین.

М. ГАЛЯУ

ТУЕНЛЯР

(сборник рассказов на тат. языке)

Казань, „ТАТИЗДАТ“. 1928 г.